

**VANKILAPSYKOLOGIEN NÄKEMYKSIÄ JA KOKEMUKSIA
PSYKOPATIAPIIRTEISTEN HENKILÖIDEN KANSSA
TYÖSKENTELYYN VAIKUTTAVISTA TEKIJÖISTÄ JA
TYÖSKENTELYN VAIKUTUKSISTA**

Jarkko Pouhakka

Pro gradu -tutkimus

Psykologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kesäkuu 2022

POUHAKKA, JARKKO: Vankilapsykologien näkemyksiä ja kokemuksia psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn vaikuttavista tekijöistä ja työskentelyn vaikutuksista

Pro gradu -tutkimus, 70 s.

Ohjaaja: Juha Holma

Psykologia

Kesäkuu 2022

Psykopaattien hoitoa ja hoidettavuutta koskevat näkemykset ovat vaihdelleet klinikoiden keskuudessa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla oli psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn vaikuttavista tekijöistä ja työskentelyn vaikutuksista. Tutkimuksessa haastateltiin 10 vankilapsykologia, joiden työkokemus vankilapsykologina toimimisesta vaihteli alle 5 vuodesta yli 20 vuoteen, ja joista osa oli toiminut myös psykoterapeuttina alle 5 vuodesta yli 10 vuoteen. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina video- tai puhelinyhteydellä loka-marraskuussa 2021. Litteroidut haastatteluaineistot analysoitiin temaattisella analyysillä, jonka tuloksena muodostettiin kolme pääteemaa ja kahdeksan alateemaa.

Kaksi pääteemoista (*työskentelyn edellytykset ja työskentelyn fokuks*) ja niiden alateemat, joita oli yhteensä kuusi (*tieto ilmiöstä, omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio ja psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot sekä luottamuksen rakentaminen, psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen ja menetelmien monipuolisuus ja tavoitteiden asettaminen*), vastasivat 1. tutkimuskysymykseen, joka koski työskentelyyn vaikuttavia tekijöitä. Yksi pääteemoista (*työskentelyn vaikutukset*) ja sen alateemat, joita oli yhteensä kaksi (*varovaisen positiivinen konsensus ja lisätutkimuksen tarve*), vastasivat työskentelyn vaikutuksia koskevaan 2. tutkimuskysymykseen. Tämän lisäksi vankilapsykologit kuvailivat kertomuksissaan vankilasysteemin haasteita.

Tutkimustulokset viittasivat siihen, että osa psykopatiapiirteisistä henkilöistä voi hyötyä työskentelystä ja että työskentelystä mahdollisesti aiheutuva haitta ei ollut erityisen todennäköinen tai huomattava uhka, kun 1) työntekijällä oli riittävästi psykopatiailmiötä koskevaa asiantuntemusta, 2) psykopatiapiirteisellä henkilöllä oli riittävästi omaan etuun perustuvaa motivaatiota työskentelyyn, 3) psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot oli asianmukaisesti huomioitu, 4) psykopatiapiirteisellä henkilöllä oli riittävästi luottamusta työntekijään, 5) työskentely keskittyi psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymiseen vaikuttamiseen ja 6) työskentelyn tavoitteet ja menetelmät oli määritelty ja valittu oikein.

Vankilapsykologien kertomusten perusteella ja temaattisen analyysin keinoin muodostettu *psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn teoreettinen malli* havainnollisti lisäksi työskentelyn välityksellä saavutettujen hyötyjen edellytyksiä ja fokuksia sekä niissä mahdollisesti ilmenevien puutteiden hoidollisia merkityksiä. Psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskennellessä huomio tulisikin kohdistaa työskentelyn positiivisia vaikutuksia tukeviin ja työskentelystä mahdollisesti aiheutuvilta haitoilta suojaaviin tekijöihin, joiden vaikuttavuutta olisi jatkossa tärkeää tutkia lisää.

Avainsanat: psykopatia, psykopatian hoito, psykopatiapiirteet, psykopatiapiirteinen henkilö, psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentely, motivaatio, luottamus, käyttäytymiseen vaikuttaminen, menetelmät, tavoitteet, vaikuttavuustutkimus, vaikuttavuustekijä, vaikuttavuus, vankilasysteemi

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
1.1. Psykopatian määrittely ja arviointi	2
1.2. Psykopatiapiirteiden ja motivaation hoidollinen merkitys.....	4
1.3. Psykopaattien kanssa työskentely	6
1.4. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	7
2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	8
2.1. Tutkittavat	8
2.2. Menetelmät ja tutkimuseettiset periaatteet	9
2.3. Aineiston analysointi	11
3. TULOKSET	16
3.1. Työskentelyn edellytykset.....	18
3.1.1. Tieto ilmiöstä	19
3.1.2. Omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio	20
3.1.3. Psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot	22
3.2. Työskentelyn fokukset	27
3.2.1. Luottamuksen rakentaminen.....	28
3.2.2. Psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen	31
3.2.3. Menetelmien monipuolisuus ja tavoitteiden asettaminen.....	34
3.3. Työskentelyn vaikutukset.....	41
3.3.1. Varovaisen positiivinen konsensus	42
3.3.2. Lisätutkimuksen tarve	49
4. POHDINTA	54
4.1. Tutkimuksen tulokset.....	55
4.2. Tutkimuksen uskottavuus ja luotettavuus	60
4.3. Tutkimuksen tulosten teoreettinen ja käytännöllinen anti	61
4.4. Jatkotutkimustarpeet	64
4.5. Johtopäätökset	65
5. LÄHTEET	66

1. JOHDANTO

Psykopatiaa nykyään tunnettu ilmiö on kiehtonut ihmismieltä niin tieteessä kuin taiteessa jo satoja vuosia (Sinkkonen, 2021). Sen kielelliset juuret yltävät aina antiikin ajan Kreikkaan saakka, missä sanoilla *psyche* ja *pathos* viitattiin sielun sairauteen tai sielun kärsimykseen (Hare, 2004; Kuuskorpi, 2021; Lauerma, 2009; Parhi, 2019). Psykopatian historia käsitteellisine merkityssisältöineen ja diagnostisine kriteereineen onkin pitkä ja värikäs sekä kansainvälisesti tarkasteltuna että suomalaisittain arvioituna (Lauerma, 2009; Parhi, 2019), ja psykopatiaa on tutkittu runsaasti vuosikymmenien ajan (Hare, Neumann & Widiger, 2012). Psykopaattien hoitoa erilaisin menetelmin on niin ikään tutkittu (Salekin, 2002; Salekin, Worley & Grimes, 2010), mutta joidenkin lähteiden perusteella esimerkiksi erittäin psykopaattisten henkilöiden hoitoa koskevaa tutkimusta on tehty suhteellisen vähän (Polaschek & Daly, 2013; Polaschek & Skeem, 2018).

Näkemykset psykopaattien hoidettavuudesta ja hoidon tuloksellisuudesta ovat myös vaihdelleet huomattavissa määrin. Tutkimuskirjallisuudessa on usein viitattu siihen, miten psykopaatteja on pidetty yleisesti ottaen hoidosta hyötymättömänä tai vähintäänkin vaikeahoitoisena ihmisryhmänä (Felthous, 2011; Hecht, Latzman & Lilienfeld, 2018; Larsen, 2019; Polaschek, 2014; Salekin, 2002; Salekin ym., 2010; Skeem, Monahan & Mulvey, 2002; Wilson & Tamatea, 2013). Sen lisäksi, että psykopaattien hoitoa on pidetty tuloksettomana (Dalsegg & Wesche, 2010; Harris & Rice, 2006; Kuuskorpi, 2021; Repo-Tiihonen, 2007), sen on myös ajateltu aiheuttavan haittaa psykopaateille (De Brito ym., 2021; D'Silva, Duggan & McCarthy, 2004; Hare, 2004; Harris & Rice, 2006; Rice, Harris & Cormier, 1992). D'Silva ym. (2004) eivät kuitenkaan löytäneet todisteita sen puolesta, että hoidosta olisi ollut psykopaateille haittaa, eikä hoito Chakhssin, de Ruiterin ja Bernsteinin (2010) mukaan välttämättä pahentanut psykopaattien tilannetta. Tämän lisäksi Salekin (2002) ja Salekin ym. (2010) pitivät psykopaattien hoitamista mahdollisena; Polaschek (2014) sekä Sewall ja Olver (2019) totesivat puolestaan, että psykopaatit voisivat hyötyä saamastaan hoidosta.

Psykopaattien hoitaminen on kuitenkin vaikea tehtävä (Anderson & Kiehl, 2014; Polaschek & Daly, 2013; Salekin ym., 2010). Vaikka psykopaatteja on koko väestössä joidenkin arvioiden mukaan noin 0,6–2 % (Coid, Yang, Ullrich, Roberts & Hare, 2009; Neumann & Hare, 2008;

Sinkkonen, 2021) ja psykopaattien sukulaissieluja¹ noin 10 % (Babiak & Hare, 2007; Häkkänen-Nyholm, 2009b; Ollinheimo, 2009), vankipopulaatioissa psykopaatteja on arvioitu olevan noin 15–25 % (Brazil, van Dongen, Maes, Mars & Baskin-Sommers, 2018; Häkkänen-Nyholm, 2009a). Psykopaatteja on siis helpompi tavoittaa vankiloista kuin vankiloiden ulkopuolelta. Haren (2004, s. 177) mukaan ”käytännöllisesti katsoen kaikki tietomme psykopaattien hoidosta perustuu hoito-ohjelmiin, jotka on laadittu vankeja tai vankimielisairaalan potilaita varten”. Lisäksi Polaschek ja Daly (2013, s. 596) totesivat, että psykopaattien hoidon tutkimusta ”tehdään lähes yksinomaan rikosoikeudellisissa puitteissa”². Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin selvittää, millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla on psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn 1) vaikuttavuuteen liittyvistä tekijöistä ja 2) konkreettisista vaikutuksista.

1.1. Psykopatian määrittely ja arviointi

Psykopatiaan tyypillisesti liittyviä piirteitä ovat esimerkiksi huijaavuus ja manipuloivuus, tunteettomuus ja empatian puute, vastuuttomuus omista teoista, patologinen valehtelu sekä lipevyys ja pinnallinen charmikkuus (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2003; Hare ym., 2012; Sinkkonen, 2021). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että psykopatia on nähtävissä eri piirteiden yhdistelmänä, toisin sanottuna oireyhtymänä (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2004). Tämän lisäksi psykopatian voi nähdä myös persoonallisuuden rakenteena (Ben-Yaacov & Glicksohn, 2020; Hare ym., 2012; Hicks, Markon, Patrick, Krueger & Newman, 2004; Lynam & Derefinko, 2006) ja persoonallisuushäiriönä (Hare ym., 2012; Polaschek, 2014). Sinkkonen (2021, s. 11) tiivistä asian seuraavasti: ”Psykopatiassa kyse on persoonallisuuden ja käyttäytymisen piirteiden yhdistelmästä - - .”

Psykopatian ja sen piirteiden arviointiin on kehitetty useita menetelmiä (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009), mutta aikuisten psykopatiaa arvioidaan ensisijaisesti Robert D. Haren kehittämällä PCL-R-menetelmällä (koko nimeltään *The Hare Psychopathy Checklist-Revised*)

---

¹ Babiakin ja Haren (2007, s. 172) mukaan noin 10 %:lla kaikista ihmisistä on ”riittävästi psykopaattisia piirteitä siihen, että he aiheuttavat harmia muille ihmisille”. He eivät kuitenkaan täytä virallisesti psykopaatin kriteereitä (Babiak & Hare, 2007). Häkkänen-Nyholm (2009b) ja Ollinheimo (2009) kutsuvat tällaisia ihmisiä psykopaattien sukulaissieluiksi.

² Käännetty alkuperäisestä englanninkielisestä julkaisusta sanasta sanaan suomeksi, käännös minun.

(Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2003; Sinkkonen, 2021). PCL-R-piirrelista sisältää yhteensä 20 kohtaa, joihin edellä mainitut piirteet kuuluvat (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2003; Hare ym., 2012; Sinkkonen, 2021). Kyseisistä 20 osiosta 18 jakautuu neljään faktoriin/fasettiin, jotka mittaavat henkilön interpersoonallista, affektiivista, elämäntapoihin liittyvää ja antisosiaalista puolta; nämä muodostavat vuorostaan 1) interpersoonallis-affektiivisen ja 2) antisosiaalisen (johon myös elämäntavat sisältyvät) yläfaktorin (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2003; Hare ym., 2012; Sinkkonen, 2021; Thompson, Ramos & Willett, 2014). Tämän lisäksi PCL-R-piirrelistalle on kehitetty myös kolmen faktorin malli (Cooke & Michie, 2001). Auvinen-Lintusen ja Häkkänen-Nyholmin (2009, s. 41–42) mukaan ”psykopatian mittaaminen keskittyy - - persoonallisuuden ominaisuuksien sekä käyttäytymiseen liittyvien poikkeavuuksien arviointiin”. Tiivistetysti ja pelkistetyesti voidaan siis todeta, että psykopatia koostuu kahdesta ulottuvuudesta, joista toinen kuvaa persoonallisuuden piirteitä (interpersoonallis-affektiivinen puoli) ja toinen käyttäytymisen ominaisuuksia tai piirteitä (antisosiaalinen ja elämäntapoihin liittyvä puoli); edellä mainituista 20 piirteestä 18 jaetaan puolestaan näiden kahden ulottuvuuden kesken (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Thompson ym., 2014). Psykopatian faktorirakenne ja sen piirteet on esitetty kuvassa 1.

Kuva 1. Psykopatian faktorirakenne eri lähteitä (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2003; Hare ym., 2012; Salekin ym., 2010; Sinkkonen, 2021; Thompson ym., 2014) mukaillen. Kuvasta voidaan havaita, että huijaavuus ja manipuloivuus, patologinen valehtelu, lipevyys ja pinnallinen charmikkuus, tunteettomuus ja empatian puute sekä vastuuttomuus omista teoista ovat kaikki psykopatian persoonallisuuden ulottuvuuteen liittyviä piirteitä. PCL-R-piirrelistan 20 osiosta kaksi (seksuaalinen holtittomuus ja useat lyhyet aviosuhteet) eivät sisälly mihinkään faktoriin/fasettiin, mutta ne vaikuttavat psykopatian arvioinnin lopulliseen pistemäärään (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare ym., 2012; Sinkkonen, 2021).

PCL-R-mittariston mukaisesti henkilö voi saada arvioinnista enintään 40 pistettä, mutta 30 pistettä riittää siihen, että henkilö voidaan määritellä psykopaatiksi (Auvinen-Lintunen, 2008; Hare, 2003; Repo-Tiihonen, 2007; Sinkkonen, 2021); joidenkin lähteiden perusteella psykopatian raja-arvona on pidetty myös 25–27 pistettä (Laurell & Dåderman, 2007; Sewall & Olver, 2019; Tengström, Grann, Långström & Kullgren, 2000). Koska psykopatian määrittelyissä on jonkin verran rakenteellisia eroja ja koska tämän tutkimuksen vankilapsykologien haastatteluissa puhuttiin psykopaattien lisäksi henkilöistä, joilla oli psykopaattisia piirteitä, mutta jotka eivät välttämättä täyttäneet psykopatian kriteereitä, käytän tutkimukseni tuloksissa ja muutamissa muissa sen osissa psykopaateista ja aiemmin mainituista psykopaattien sukulaissieluista yhtä yhteistä yläkäsitettä *psykopatiapiirteinen henkilö*. Mainittakoon lisäksi, että haastatteluissa puhuin sekä psykopaattispiirteisistä että psykopatiapiirteisistä henkilöistä; tässä tutkimusraportissa käytän kuitenkin termiä psykopatiapiirteinen henkilö.

1.2. Psykopatiapiirteiden ja motivaation hoidollinen merkitys

Psykopatiapiirteillä on ajateltu olevan myös hoidollista merkitystä. Psykopatiaan liittyviä valehtelua, manipulointia ja katumattomuutta on esimerkiksi pidetty hoitotyötä haittaavina tekijöinä (Dolan & Doyle, 2007; Salekin ym., 2010). Haren (2004, s. 173) mukaan psykopaatit saattoivat terapiaan osallistuessaan ”teeskennellä olevansa mukana”, mihin mahdollisuuteen myös Salekin ym. (2010) viittasivat. Manipuloivuuden lisäksi esimerkiksi tunteettomuuden (Salekin ym., 2010) ja empatian

puutteen (Salekin ym., 2010; Walton, Jeglic & Blasko, 2018) on ajateltu haittaavan terapeutin ja psykopaatin välistä yhteistyötä. Salekinin (2002) mukaan erilaiset hoito-ohjelmat olivat kuitenkin vähentäneet psykopaattien valehtelua ja lisänneet heidän katumustaan ja empatiaansa. Katumattomuuden ja empatian puutteen pysyvyydestä löytyy kuitenkin suhteellisen vähän todisteita, minkä lisäksi tunteettomuuden mahdollisista aste-eroista tarvitaan lisää tutkimustietoa (Salekin ym., 2010).

Ricen ym. (1992) mukaan terapeutin yhteisön ohjelmaan osallistuneet psykopaatit olivat saattaneet myös tulla taitavammiksi manipuloinnissaan. Hare (2004, s. 176) totesi ryhmäterapioista puolestaan seuraavaa: ”Tämäntyyppisistä ohjelmista psykopaatit - - oppivat, miten he pystyvät ohjailemaan, pettämään ja hyväksikäyttämään muita ihmisiä entistäkin paremmin.” Polaschekin (2014) mukaan tämänkaltaisille näkemyksille ei kuitenkaan löytynyt asianmukaisia todisteita, ja hän kyseenalaistikin Ricen ym. (1992) ajatuksen siitä, että psykopaateista olisi voinut ohjelman myötä tulla taitavampia manipuloojia. Salekinin ym. (2010) mukaan manipuloinnin asianmukainen tunnistaminen voi myös edesauttaa psykopaattien hoitoa.

Psykopatiapiirteiden lisäksi psykopatiaan liittyvää heikkoa hoitomotivaatiota on pidetty yhtenä psykopaattien kanssa työskentelyä haittaavana tekijänä (Dolan & Doyle, 2007; Hemphill & Hart, 2002; Reid & Gacono, 2000; Salekin ym., 2010). Motivaation puutetta on selitetty esimerkiksi sillä, että psykopaateissa ei heidän omasta mielestään ole erityisemmin vikaa (Hemphill & Hart, 2002), että he eivät halua muuttaa itseään (Hemphill & Hart, 2002; Salekin ym., 2010), että heidän ongelmansa johtuvat pikemminkin ulkoisista tekijöistä kuin heistä itsestään (Felthous, 2011; Hemphill & Hart, 2002) ja että he eivät tunne ahdistusta (Reid & Gacono, 2000). Muita psykopatiaan liittyviä hoitomotivaatiota heikentäviä tekijöitä olivat Hemphillin ja Hartin (2002, s. 208) mukaan esimerkiksi ”luottamuksen puute, rehellisyyden puute, vastuullisuuden puute ja impulssin hallinnan puute”³. Glennin, Effersonin, Iyerin ja Grahamin (2017) mukaan psykopaatteja motivoivat sen sijaan mielihyvän, taloudellisen menestyksen, vallan ja aseman tavoittelu. Huono hoitomotivaatio ja psykopatiapiirteet asettavat näin omat haasteensa asianmukaisen hoito-ohjelman toteuttamiselle.

---

³ Käännetty alkuperäisestä englanninkielisestä julkaisusta sanasta sanaan suomeksi, käänös minun.

1.3. Psykopaattien kanssa työskentely

Psykopaattien hoitoa (tai psykopaattien kanssa työskentelyä) käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa esiintyy usein termi *psykopatian hoito* (englanniksi *treatment of psychopathy* tai *psychopathy treatment*), jolla viitataan yleisesti ottaen persoonallisuuden piirteisiin vaikuttamiseen ja/tai käyttäytymiseen vaikuttamiseen (Salekin, 2002; Salekin ym., 2010; Sewall & Olver, 2019; Wong & Olver, 2015). Psykopatian hoitoa voidaan näin ollen tarkastella persoonallisuuden, käyttäytymisen tai niiden yhdistelmän näkökulmasta käsin. Polaschek ja Daly (2013) tekivät kuitenkin käsitteellisen eron psykopatian hoidon ja rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamisen välillä, ja tässä tutkimuksessa ilmauksella *psykopatian hoito* viitataan ensisijaisesti persoonallisuuden piirteisiin vaikuttamiseen. Mainittakoon lisäksi, että käytän tässä tutkimuksessa ilmausta *psykopaattien hoito* (tai psykopaattien kanssa työskentely) hieman eri merkityksessä kuin ilmausta *psykopatian hoito*: siinä missä *psykopatian hoito* viittaa enemmän psykopatiapiirteisiin vaikuttamiseen, *psykopaattien hoito* viittaa psykopaattien kanssa työskentelyyn laajemmassa merkityksessä.

Vaikka Polaschek ja Daly (2013) ehkä jossain määrin kyseenalaistivatkin näkemyksen, jonka mukaan psykopaattisissa persoonallisuuden piirteissä (psykopatian interpersoonallis-affektiivisessä puolessa) ei voisi tapahtua muutosta, he toivat kuitenkin esille, että psykopaattisia persoonallisuuden piirteitä on pidetty suhteellisen muuttumattomina ja että niiden hoitamista aikuisilla ei ole juurikaan tutkittu. Psykopaattien käyttäytymisessä (psykopatian antisosiaalisessa ja elämäntapaan liittyvässä puolessa) tapahtuvaa muutosta Polaschek ja Daly (2013) pitivät sen sijaan mahdollisena: heidän mukaansa ”hyvin suunnitellut ohjelmat - - voivat vähentää erittäin psykopaattisten rikollisten uusintarikollisuutta”⁴ (Polaschek & Daly, 2013, s. 592). Polaschek (2014) teki niin ikään jaon psykopaattisten persoonallisuuden piirteiden ja psykopaattien käyttäytymiseen liittyvien ominaisuuksien välillä ja päätyi niiden muutosta koskevilla pohdinnoissaan samansuuntaisiin johtopäätöksiin kuin Polaschek ja Daly (2013) edellä. Lisäksi Salekinin (2002) mukaan psykopaattien hoito oli vähentänyt heidän uusintarikollisuuttaan. Vastakohtana edellisille psykopaattien hoidolla on ajateltu olevan myös uusintarikollisuutta edistäviä vaikutuksia (Harris & Rice, 2006). Ricen ym. (1992) mukaan terapeuttisen yhteisön ohjelmaan osallistuminen lisäsi psykopaattien väkivaltaista uusintarikollisuutta. Polaschek (2014) kritisoi kuitenkin Ricen ym. (1992)

---

⁴ Käännetty alkuperäisestä englanninkielisestä julkaisusta sanasta sanaan suomeksi, käänös minun.

tutkimustuloksia toteamalla, että ne perustuivat epäeettiseen ohjelmaan, jonka ”rangaistusjärjestelmä lisäsi psykopaattien taipumusta väkivaltaan”⁵ (Polaschek, 2014, s. 299).

Psykopaattien hoitoon (tai psykopaattien kanssa työskentelyyn) on sovellettu vuosien varrella monenlaisia menetelmiä (Salekin, 2002). Niihin sisältyvät esimerkiksi kognitiivis-behavioraaliset ja psykodynaamiset tekniikat (Hecht ym., 2018; Salekin, 2002). Kognitiivis-behavioraalisten menetelmien onkin ajateltu soveltuvan ehkä muita paremmin psykopaattien kanssa työskentelyyn, vaikka niiden vaikuttavuudesta löytyykin jonkin verran ristiriitaista tutkimustietoa (Hecht ym., 2018). Tämän lisäksi esimerkiksi skeematerapian vaikuttavuudesta on saatu positiivisia tuloksia psykopaattisten henkilöiden kanssa työskenneltäessä (Bernstein ym., 2012; Chakhssi, Kersten, de Ruiter & Bernstein, 2014). Luottamuksen rakentaminen suhteessa asiakkaaseen on myös tärkeää vankilapsykologin työssä (Puolakka, 2020). Vaikka psykopatiaan liittyy hoitomotivaatiota haittaavana tekijänä luottamuksen puute (Hemphill & Hart, 2002), pitkäjänteinen työskentely voi erään lähteen mukaan johtaa siihen, että psykopaatti alkaa ”luottaa psykologiin ja puhua totuudenmukaisesti” (Konttila & Holmalahti, 2009, s. 263–264). Koska psykopaattien hoitoon on ajan saatossa käytetty monenlaisia menetelmiä ja koska tähän tutkimukseen osallistuneet vankilapsykologit sovelsivat työssään erilaisia menetelmiä, käytän tutkimukseni tuloksissa ja muutamissa muissa sen osissa psykopaattien (tai psykopatiapiirteisten henkilöiden) hoitamisesta yhtä yhteistä yläkäsitettä *työskentely*.

1.4. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla oli psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn vaikuttavista tekijöistä ja työskentelyn vaikutuksista. Aiheen tarkastelu oli tärkeää, koska psykopaattien hoitoa ja hoidettavuutta koskevissa tutkimustuloksissa ja kliinikoiden näkemyksissä oli edellä kuvatun perusteella havaittavissa huomattavia eroja. Koska psykopaattien hoidon tutkimus keskittyi lisäksi pääasiassa rikosoikeudelliseen kontekstiin (Polaschek & Daly, 2013), olin tutkimuksessani

---

⁵ Käännetty alkuperäisestä englanninkielisestä julkaisusta sanasta sanaan suomeksi, käänös minun.

kiinnostunut erityisesti sellaisten asiantuntijoiden näkemyksistä ja kokemuksista, jotka työskentelivät psykopatiapiirteisten vankien kanssa. Tutkimuskysymykseni olivat:

- 1) Millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla on psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn vaikuttavista tekijöistä?
- 2) Millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla on psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksista?

2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1. Tutkittavat

Tutkimusta suunnitellessani etsin haastateltavakseni henkilöitä, joilla olisi riittävässä määrin kokemusta psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä. Huhtikuussa 2021 olin yhteydessä muun muassa Vanhan Vaasan sairaalaan, Niuvanniemen sairaalaan, Vankiterveydenhuoltoon ja Psykiatriseen vankisairaalaan. Tutkimukseeni osallistui lopulta 10 vankilapsykologia, jotka rekrytoin haastatteluun Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön toimittamalta kaikkien vankilapsykologien yhteiseltä sähköpostilistalta, johon kuului yhteensä 21 henkilöä. Tutkimukseeni osallistuneilla vankilapsykologeilla oli työkokemusta vankilapsykologina toimimisesta alle 5 vuodesta yli 20 vuoteen. Tämän lisäksi tutkimukseeni osallistuneista vankilapsykologeista osalla oli psykoterapeutin pätevyys, ja he olivat toimineet psykoterapeutteina alle 5 vuodesta yli 10 vuoteen.

Kontaktoin kaikkia vankilapsykologien yhteisellä sähköpostilistalla olleita henkilöitä alustavasti yksityisellä sähköpostiviestillä huhtikuussa 2021, jolloin 10 vankilapsykologia ilmoitti halukkuudestaan osallistua tutkimukseeni. Keskustelin kolmen myöhemmin haastatteleman vankilapsykologin kanssa alustavasti jo huhtikuussa 2021 (kyseessä ei ollut virallinen haastattelu), minkä ansiosta sain paremman kuvan vankilapsykologien työstä ja myös lisää taustatietoa

tutkimustani varten. Viralliset haastattelukutsut lähetin lokakuussa 2021 samoille 10 vankilapsykologille, jotka olivat huhtikuussa 2021 ilmoittaneet halukkuutensa osallistua tutkimukseeni, ja he kaikki (yhteensä 10) ilmoittautuivat myös tuolloin haastateltaviksi tutkimukseeni.

2.2. Menetelmät ja tutkimuseettiset periaatteet

Vankilapsykologien haastattelut toteutin kotoa käsin video- tai puhelinyhteydellä loka-marraskuussa 2021 siten, että kuutta vankilapsykologia (H1, H3, H4, H5, H7 ja H10) haastattelin videoyhteyden välityksellä ja neljää vankilapsykologia (H2, H6, H8 ja H9) haastattelin puhelimen välityksellä. Video- tai puhelinyhteys valittiin sen perusteella, kumpaa tapaa vankilapsykologi halusi tai hänen oli teknisesti mahdollista käyttää.

Haastattelut tallensin toteutustavasta riippuen joko video- ja äänitiedostona (Zoom-videoneuvottelulla tehdyt haastattelut) tai äänitiedostona (puhelimella tehdyt haastattelut) tietokoneelle, joka oli suojattu tehokkaalla salasanalla ja BitLocker-suojauksella. Tämän lisäksi varmuuskopioin kaikkien haastattelujen video- ja äänitiedostot kahdelle erilliselle ulkoiselle kiintolevyille, jotka oli myös suojattu tehokkaalla salasanalla ja BitLocker-suojauksella, ja joita säilytin lukitussa tilassa. Haastattelujen tallennukset aloitin ennen haastattelujen alkamista ja lopetin haastattelujen päättymisen jälkeen. Kaikkien haastattelujen tallennukset sujuivat ongelmitta lukuun ottamatta H8:n haastattelua, jonka tallennus katkesi 18 minuutin jälkeen 5 minuutiksi. Haastattelujen kesto vaihteli 30 minuutin ja 84 minuutin välillä sen mukaan, kuinka laajasti vankilapsykologit halusivat vastata kysymyksiini.

Haastattelut toteutin puolistrukturoituina teemahaastatteluina itse laatimieni haastattelukysymysten pohjalta, ja käytin niiden suunnitteluun runsaasti aikaa, koska haastattelurungolla oli Hirsjärven ja Hurmeen (2014) mukaan vaikutusta tutkimuksen laatuun. Kysymykset koskivat 1) vankilapsykologien koulutus- ja työhistoriaa, 2) psykopatian tunnistamiseen ja psykopatiapiirteiden arviointiin liittyviä vankilapsykologien näkemyksiä, 3) hoitosuhteen ja/tai terapian toimivuuden kannalta tärkeitä tekijöitä (yleisellä tasolla ja psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa), 4) vankilapsykologien psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa käyttämiä menetelmiä, 5)

tapausesimerkkejä vankilapsykologien salassapitovelvollisuudet huomioiden, 6) hoidon vaikutuksia koskevia vankilapsykologien havaintoja, 7) psykopatiapiirteisten henkilöiden hoitoa edistäviä ja haittaavia tekijöitä yleisellä tasolla, 8) vankilapsykologien näkemyksiä psykopatiapiirteisten henkilöiden hoidon tulevaisuudesta ja 9) muita aiheeseen liittyviä asioita, joita vankilapsykologeille tuli mieleen. Edellisten lisäksi olin valmistanut täydentäviä lisäkysymyksiä, joita käytin tarvittaessa.

Litteroin haastattelut alusta loppuun käyttäen sanatarkkaa litterointia ja merkiten mukaan myös epäselvän puheen – tavoittelin tällä tavoin Braunin ja Clarken (2006) kuvailemia temaattisen analyysin litteroinnin minimivaatimuksia. Koska olin kiinnostunut tutkimuksessani ensisijaisesti vankilapsykologien näkemysten ja kokemusten asiasisällöistä, keskityin litteroinnissani Ruusuvuoren (2010) sekä Ruusuvuoren ja Nikanderin (2016) ohjeita mukaillen siihen, *mitä* vankilapsykologit sanoivat, en niinkään siihen, *miten* he asian ilmaisivat, ja litteroin haastattelut sanatarkasti, mutta ilman puheessa esiintyviä taukoja ja äänensävyjä, kuten Ruusuvuori ja Nikander (2016, 2017) aiheesta kirjoittivat. Huomioin litteroinneissa kuitenkin haastateltavien naurahdukset, koska niihin saattoi liittyä omia merkityssisältöjään (Ruusuvuori, 2010). Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005) mukaan haastattelijalla voi olla suuri vaikutus haastatteluaineistojen merkityssisältöihin, minkä vuoksi litteroin myös omat puheenvuoroni, jotta voisin analysointivaiheessa vertailla niitä vankilapsykologien ajatuksiin. Muodostin kustakin haastattelusta oman erillisen Word-tiedostonsa, ja annoin kullekin vankilapsykologille oman koodinsa, jota käytin litteroinnissa. Nämä koodit olivat H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8, H9 ja H10. Litteroin haastattelut osittain eri järjestyksessä kuin mitä olin haastattelut tehnyt, joten koodit H1-H10 eivät vastaa täysin haastattelujen ajallista järjestystä. Koodasin itseni haastatteluaineistoihin kirjaimella J.

Käytin litteroinnin tukena sovellusta, jolla pystyin pikakelaamaan äänitiedostoja eteen- ja taaksepäin sekä hidastamaan ja nopeuttamaan äänitiedostojen toistoa. Hyödynsin litteroinnissa ensisijaisesti äänitiedostoja (näin myös Zoomilla tallentamieni haastattelujen tapauksessa), mutta jos Zoomilla tallentamani haastattelun äänitiedostossa oli epäselvyyttä, hyödynsin kyseisen haastattelun videotiedostoa ja sen liikkuvaa kuvaa haastateltavan puheen sisällön varmistamiseksi. Litteroituani haastattelun kertaalleen alusta loppuun kävin sen uudelleen läpi tarkastaen litteroinnin oikeellisuuden sanasta sanaan ja arvioiden samalla esimerkiksi pilkkujen sijaintia litteroinnin merkityssisällön säilyttämiseksi; Ruusuvuoren ja Nikanderin (2017, s. 430) mukaan ”puheen rytmiä kuvataan usein välimerkkien avulla”. Litteroidut tiedostot tallensin ja varmuuskopioin samalla tavalla kuin video- ja äänitiedostot.

Kiinnitin tutkimuksen toteutuksessa huomiota myös sen eettisyyteen, mikä oli yksi laadullisen tutkimuksen edellytyksistä (Aaltio & Puusa, 2020; Puusa & Julkunen, 2020). Koska

haastateltavien anonymiteetin säilyttäminen oli keskeinen tekijä tutkimuseettisten periaatteiden noudattamisessa (Puusa & Julkunen, 2020; Ranta & Kuula-Luumi, 2017), säilytin haastatteluaineistoja edellä kuvaamalla tietoturvalisellä tavalla, nimesin haastateltavat H1-H10-koodeilla ja muutin koodien numerointia siten, että ne poikkesivat alkuperäisestä haastattelujärjestyksestä, minkä lisäksi poistin haastateltavien tunnistetiedot transkriptioista. Laadin haastateltaville Suostumus osallistua tieteelliseen tutkimukseen-, Tiedote tutkimuksesta- ja Tietosuojailmoitus-lomakkeet, tarkastutin ne Jyväskylän yliopiston tietosuojavastaavalla, ja kävin niiden sisältöjä läpi myös ihmistieteiden eettisen toimikunnan sihteerin kanssa. Haastateltavat saivat ennen haastatteluja tietoa tutkimuksesta ja sen toteutuksesta, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja haastattelujen tallentamisesta, mitkä olivat tutkimuseettisten periaatteiden mukaisia käytänteitä (Puusa & Julkunen, 2020; Ranta & Kuula-Luumi, 2017). Haastateltavilla oli myös mahdollisuus kommentoida tutkimuksen Tulokset-osiota haastattelujen, tutkimusaineiston analysoinnin ja raportin kirjoittamisen jälkeen.

2.3. Aineiston analysointi

Laadullisen poikittaistutkimuksen aineiston analysoinnin toteutin temaattisen analyysin keinoin, ja noudatin siinä Braunin ja Clarken (2006) kuvaamaa kuusivaiheista prosessia. Valitsin analyysimenetelmäksi temaattisen analyysin, koska se mahdollisti joustavamman ja teoreettisesti vapaamman aineiston käsittelyn (Braun & Clarke, 2006). Tämän lisäksi halusin muodostaa keräämästäni tutkimusaineistosta rikkaampaa ja yksityiskohtaisempaa sisältöä, mihin temaattinen analyysi tarjosi myös tilaisuuden (Braun & Clarke, 2006). Puusaa (2020, s. 143) lainatakseni: ”Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistosta mielekäs kokonaisuus, jonka avulla on mahdollista tuottaa rikas ja perusteltu tulkinta sekä tehdä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä.” Braunin ja Clarken (2006) mukaan temaattisella analyysillä voidaankin rakentaa tutkimusaineistosta kokonaisvaltainen tarina, jonka teemat liittyvät toisiinsa, ja johon voidaan sisällyttää myös valtavirrasta poikkeavia havaintoja. Nämä seikat tukivat yhdessä temaattisen analyysin valintaani.

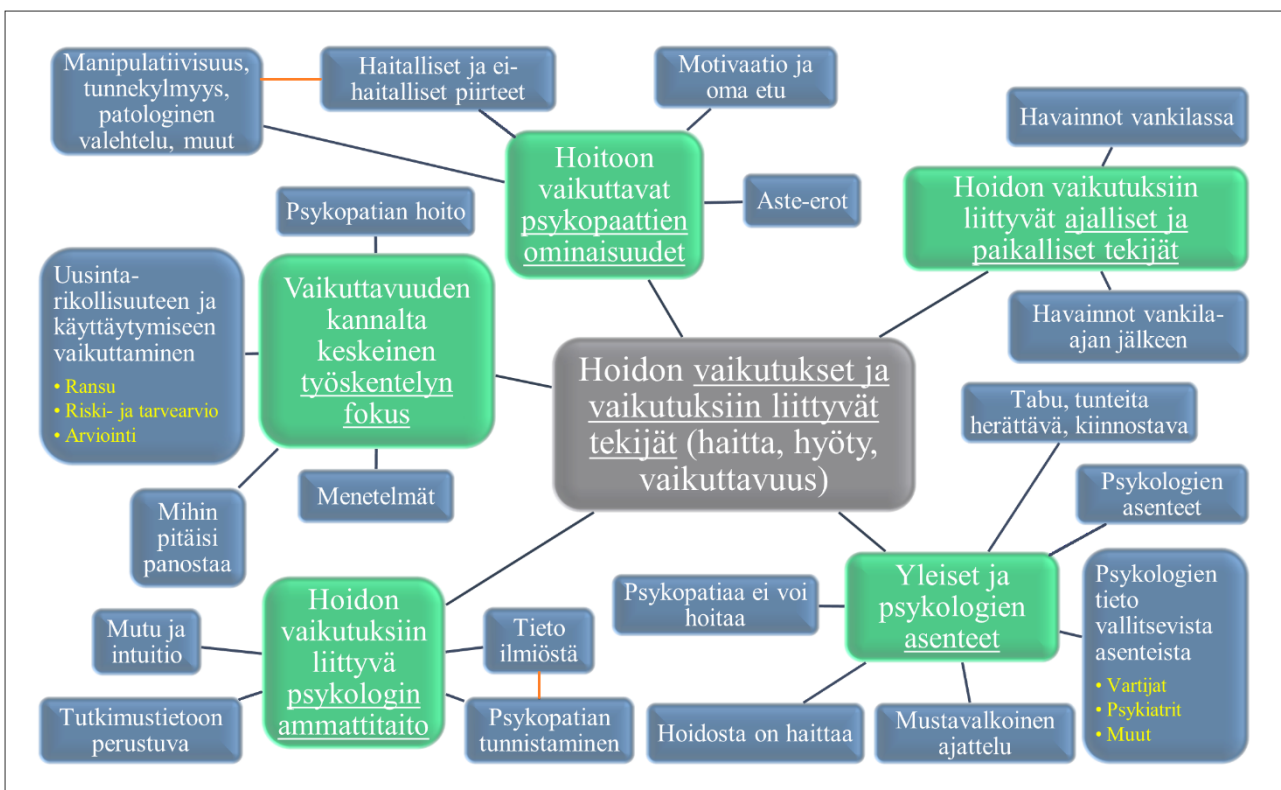
Lähestyin tutkimusaineiston analysointia Braunin ja Clarken (2006) kuvailemalla induktiivisella (aineistolähtöisellä) tavalla, vaikka psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyä koskevat taustatietoni vaikuttivatkin jossain määrin analysointiprosessiini. Induktiivisesta lähestymistavasta johtuen tutkimuskysymykseni muovautuivat analyysin edetessä, mihin mahdollisuuteen myös Braun ja Clarke (2006) viittasivat. Keskityin analyysissäni Braunin ja Clarken (2006) kuvailemiin semanttisiin teemoihin, koska olin kiinnostunut siitä, mitä tutkittavat nimenomaisesti sanoivat – en siis pyrkinyt tunnistamaan aineiston taustalla piileviä merkityksiä eli Braunin ja Clarken (2006) mainitsemia latenteja teemoja.

Temaattisen analyysin ensimmäiseen vaiheeseen sisältyi Braunin ja Clarken (2006) mukaan aineistoon tutustuminen, mikä tarkoitti käytännössä aineiston toistuvaa läpi lukemista ja aineistosta heräävien ideoiden ylös kirjaamista; aineiston litterointi oli myös yksi keino perehtyä tutkimusaineistoon (Ruusuvuori & Nikander, 2017). Koska keräsin tutkimusaineistoni itse, aineistoon tutustumiseni alkoi jo haastatteluvaiheessa, kun tein muistiinpanoja haastatteluista heränneistä ajatuksista ja ideoista; näiden työvaiheiden aikana tutkijan oli mahdollista muodostaa tutkimusaineistosta alustavat näkemyksensä (Puusa, 2020). Haastattelujen jälkeen litteroin haastattelut alusta loppuun sanatarkasti ja merkitsin transkriptioihin myös tutkittavien naurahdukset ja epäselväksi jääneen puheen, koska halusin saavuttaa litteroimissani Braunin ja Clarken (2006) kuvaamat temaattisen analyysin vähimmäisvaatimukset. Litteroituani yhden haastattelun kokonaan alusta loppuun tarkastin kyseisen haastattelun transkription oikeellisuuden mahdollisten virheiden ja sisältömerkitysten varalta, ja kirjasin samalla ylös mieleeni tulleita uusia ideoita. Litterointien ja transkriptioiden tarkastusten jälkeen luin kaikki valmiit transkriptiot vielä kertaalleen läpi ideoita ylös kirjaten. Näin tulin käyneeksi kaikki aineistot neljään kertaan läpi temaattisen analyysin ensimmäisessä vaiheessa, mikä oli tärkeää, koska Puusan (2020) mukaan tutkimusaineiston tunteminen vaikutti analysoinnin tasoon. Laadullisen tutkimuksen laatu olikin yksi sen olennaisimmista elementeistä, ja se liittyi myös tutkimuksen uskottavuuteen (Puusa & Julkunen, 2020).

Temaattisen analyysin toisessa vaiheessa ja Braunin ja Clarken (2006) artikkelia mukaillen ryhdyin seuraavaksi koodaamaan transkriptioiden semanttisia sisältöjä – pyrin samalla tunnistamaan aineistosta siinä toistuvia ilmiöitä, jotka voisivat myöhemmin muodostaa potentiaalisia teemoja. Sovelsin Kanasen (2008) laadullisen tutkimuksen ohjeistusta ja käytin aineisto-otteiden koodaamiseen Wordin kommentti-toimintoa sekä eri värejä, minkä lisäksi koodasin kaikki transkriptiot kokonaisuudessaan ja järjestelmällisesti alusta loppuun saakka, kuten Braun ja Clarke (2006) artikkelissaan kuvailivat. Pyrin Braunin ja Clarken (2006) ohjeita noudattaen koodaamaan

transkriptioita mahdollisimman monipuolisesti ja sisällyttämään aineisto-otteisiin myös riittävästi ydinajatusten kontekstitekstiä. Transkriptioiden koodaamisen jälkeen kopioin ja lajittelin aineisto-otteet Braunin ja Clarcken (2006) ohjeiden mukaisesti erillisiin tiedostoihinsa – yhdistelin aineisto-otteita samankaltaisten ideoiden, toistuvien ilmiöiden ja potentiaalisten teemojen perusteella.

Braunin ja Clarcken (2006) kuvaamassa temaattisen analyysin kolmannessa vaiheessa ryhdyin käymään läpi eri tiedostoihin jakamiani aineisto-otteita, ja jatkoin niiden lajittelemista potentiaalsiin teemoihin. Tässä vaiheessa tutkimuskysymykseni olivat jo muotoutuneet kahdeksi kysymykseksi, joista toinen keskittyi työskentelyn vaikuttavuustekijöihin ja toinen työskentelyn vaikuttavuuteen – tutkimuskysymykseni ohjasivat osaltaan koodien lajittelua potentiaalsiin teemoihin. Käytin myös erilaisia värikoodeja kommenttien tukena. Braunin ja Clarcken (2006) mallia mukailen lajittelin ja yhdistelin koodattuja aineisto-otteita ja muodostin niistä potentiaalisia pääteemoja, alateemoja ja alateemojen alateemoja, minkä jälkeen laadin ensimmäisen temaattisen kartan luonnoksen, joka on nähtävissä kuvassa 2.

Kuva 2. Muodostin Braunin ja Clarcken (2006) kuvaaman temaattisen analyysin kolmannen vaiheen lopuksi koodaamistani aineisto-otteista viisi pääteemaa (kuvassa vihreällä) ja kaksikymmentä alateemaa (kuvassa sinisellä). Osa alateemoista liittyi siinä määrin toisiinsa, että merkitsin niiden

välisiä suhteita oransseilla viivoilla. Kahdella alateemalla oli lisäksi yhteensä kuusi omaa alateemaansa (kuvassa keltaisella). Edellä mainitut pääteemat, alateemat ja alateemojen alateemat keskinäisine suhteineen ovat nähtävissä kuvassa 2.

Temaattisen analyysin neljännessä vaiheessa kävin kunkin pääteeman, alateeman ja alateeman alateeman koodatut aineisto-otteet uudelleen läpi, kuten Braun ja Clarke (2006) artikkelissaan ohjeistivat, ja arvioin sitä, muodostivatko yksittäisten teemojen aineisto-otteet todella yhtenäisiä kokonaisuuksia. Käytin tässä yhteydessä apunani aineisto-otteiden värikoodauksia. Panin merkille, että joidenkin teemojen aineisto-otteet sopivat paremmin johonkin toiseen teemaan, että useat alateemat liittyivät toisiinsa muodostaen omia alateemojaan ja että koodatuista aineisto-otteista löytyi uusia alateemoja. Tämän jälkeen hahmottelin muotoilemani teemat Braunin ja Clarken (2006) esittämää tapaa mukailen uudeksi temaattiseksi kartaksi, joka on esitetty kuvassa 3.

Kuva 3. Muodostin Braunin ja Clarken (2006) kuvaaman temaattisen analyysin neljännessä vaiheessa koodaamistani aineisto-otteista neljä pääteemaa (kuvassa vihreällä) ja kaksitoista alateemaa (kuvassa sinisellä). Rangaistusajan suunnitelma -alateema liittyi siinä määrin vankila-aika- ja motivaatio-alateemoihin, että merkitsin niiden välisiä suhteita oransseilla viivoilla. Yhdellä alateemalla oli lisäksi

yksi oma alateemansa (kuvassa keltaisella). Edellä mainitut pääteemat, alateemat ja alateeman alateema keskinäisine suhteineen ovat nähtävissä kuvassa 3.

Braunin ja Clarken (2006) analyysimallia noudattaen luin myös kaikki transkriptiot kokonaisuudessaan uudelleen läpi ja vertailin niiden sisältöjä analyysin neljännessä vaiheessa muodostamiini pää- ja alateemoihin lisäkoodaus tarpeen selvittämiseksi: en tunnistanut haastatteluaineistoista uusia teemoja, mutta löysin aineisto-otteita, jotka tukivat jo muodostamiani teemoja, ja koodasin niitä mukaan kyseisiin teemoihin, minkä lisäksi laajensin joitakin analyysissa mukana olleita aineisto-otteita täydentämällä niiden kontekstitekstiä ydinajatusten merkitysisältöjen selkiyttämiseksi. Käytin temaattisen analyysin tukena myös Puusan (2020) mainitsemaa kvantifiointia eli tutkimusaineistoon sisältyvien asioiden laskemista, ja sovelsin menetelmää esimerkiksi siten, että taulukoin Excelillä H1-H10-koodien esiintyvyyksiä ja lukumääriä alateemoittain. Kanasen (2008, s. 91) mukaan kvantifiointi ”voi olla jonkin käsitteen tai teeman frekvenssien laskemista”. Pyrin tällä tavoin hahmottamaan ja tunnistamaan tutkimusaineistossa esiintyvien ilmiöiden toistuvuutta ja yleisyyttä, vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei sinällään keskityttykään tutkimustulosten yleistettävyyteen (Aaltio & Puusa, 2020; Puusa & Julkunen, 2020).

Temaattisen analyysin viidennessä vaiheessa jatkoin pääteemojen ja alateemojen määrittelyä ja jalostamista (englanniksi ”*define and refine*”), kuten Braun ja Clarke (2006, s. 92) artikkelissaan kuvasivat. Braunin ja Clarken (2006) ohjeistusta mukaillen pyrin rakentamaan mahdollisimman yhtenäisen temaattisen kokonaisuuden, jossa pääteemat ja alateemat erottuivat toisistaan itsenäisinä kokonaisuuksinaan, mutta liittyivät samanaikaisesti myös toisiinsa, ja muodostivat näin tutkimusaineistosta yhtenäisen tarinan, jonka eri osat vastasivat loogisesti työskentelyn vaikuttavuustekijöitä ja vaikutuksia koskeviin tutkimuskysymyksiini. Braunin ja Clarken (2006) mallia noudattaen pyrin lisäksi nimeämään pää- ja alateemat siten, että niiden merkitysisällöt avautuisivat lukijalle mahdollisimman selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla. Valmis temaattinen kartta on esitetty tutkimusraportin Tulokset-osiossa kuvassa 4. Sisällytin temaattiseen karttaan myös kohdan *Vankilasysteemin haasteet*, joka ei sinällään muodostanut omaa alateemaansa, mutta joka kytkeytyi vankilapsykologien kertomuksissa neljään alateemaan ollen näin keskeinen osa kokonaisanalyysia.

Temaattisen analyysin kuudennessa ja viimeisessä vaiheessa laadin Braunin ja Clarken (2006) mallin mukaisesti raportin tutkimustuloksistani. Analyysia raportoidessani pyrin Braunin ja Clarken (2006) ohjeistusta soveltamalla kirjoittamaan mahdollisimman johdonmukaisen ja loogisen

tarinan, joka alkoi psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn edellytyksistä, eteni työskentelyn fokuksiin ja päättyi työskentelyn vaikutuksiin. Toin analyysissäni esille seikkoja, joita vankilapsykologien kertomuksissa esiintyi enemmän, mutta raportoin myös yksittäisiä ja valtavirrasta poikkeavia havaintoja, koska tällöin ”samanlaisuus on rikkaammin jäsentynyttä” (Puusa, 2020, s. 149). Kuvasin lisäksi vankilapsykologien kertomusten välillä esiintyneitä näkemyseroja. Braunin ja Clarken (2006) mukaan tutkimusraportissa tulisi olla riittävästi mahdollisimman edustavia aineisto-otteita analyysin teemojen ja argumentaation tueksi, minkä vuoksi pyrin sisällyttämään tutkimusraporttini Tulokset-osioon tarvittaman määrän keskeisimpiä ja havainnollisimpia aineisto-otteita. Runsaalla aineisto-otteiden määrällä ja analyysin yksityiskohtaisella raportoinnilla voitiin Aaltion ja Puusan (2020) mukaan parantaa myös laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Korostin lisäksi joitakin tutkimusraportin tulosten tärkeimpiä osia useammalla aineisto-otteella.

3. TULOKSET

Temaattisen analyysini tuloksena tunnistin vankilapsykologien haastatteluaineistoista kolme pääteemaa: *työskentelyn edellytykset*, *työskentelyn fokukset* ja *työskentelyn vaikutukset*. *Työskentelyn edellytykset*- ja *työskentelyn fokukset* -pääteemat vastasivat ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, joka oli ”Millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla on psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn vaikuttavista tekijöistä?”. *Työskentelyn vaikutukset* -pääteema vastasi puolestaan toiseen tutkimuskysymykseeni, joka oli ”Millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla on psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksista?”

Kolmen pääteeman lisäksi tunnistin aineistosta kahdeksan alateemaa. *Työskentelyn edellytykset* -pääteema sisälsi näistä kolme alateemaa, jotka olivat *tieto ilmiöstä*, *omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio* sekä *psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot*. *Työskentelyn fokukset* -pääteema sisälsi niin ikään kolme alateemaa, jotka olivat *luottamuksen rakentaminen*, *psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen* ja *menetelmien monipuolisuus ja tavoitteiden asettaminen*. *Työskentelyn vaikutukset* -pääteema sisälsi puolestaan kaksi alateemaa, jotka olivat *varovaisen positiivinen konsensus* ja *lisätutkimuksen tarve*.

Vankilasysteemi asetti vankilapsykologien työlle lisäksi omat haasteensa, jotka liittyivät erityisesti *työskentelyn edellytykset-* ja *työskentelyn fokukset* -pääteemojen neljään alateemaan, jotka olivat *omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio*, *psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot*, *luottamuksen rakentaminen* sekä *psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen*. *Vankilasysteemin haasteet* eivät kuitenkaan muodostaneet omaa teemaansa, joten käsittelin niihin liittyviä tekijöitä kunkin alateeman kohdalla erikseen. Pääteemat alateemoineen ja niihin liittyvät *vankilasysteemin haasteet* on esitetty temaattisen kartan muodossa kuvassa 4.

Kuva 4. Temaattisen analyysin tulokset esitettynä temaattisen kartan muodossa. *Työskentelyn edellytykset*, *työskentelyn fokukset* ja *työskentelyn vaikutukset* muodostivat analyysin kolme pääteemaa (kuvassa vihreällä). Analyysin kahdeksan alateemaa (kuvassa sinisellä) olivat puolestaan *tieto ilmiöstä*, *omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio* ja *psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot* (*työskentelyn edellytykset*), *luottamuksen rakentaminen*, *psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen* ja *menetelmien monipuolisuus ja tavoitteiden asettaminen* (*työskentelyn fokukset*) sekä *varovaisen positiivinen konsensus* ja *lisätutkimuksen tarve* (*työskentelyn vaikutukset*). *Vankilasysteemin haasteet* (kuvassa harmaalla) eivät muodostaneet omaa erillistä teemaansa, mutta ne liittyivät neljään alateemaan, jotka olivat *omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio*, *psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot*, *luottamuksen rakentaminen* sekä *psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen*. Olen kuvannut *vankilasysteemin haasteiden* ja niihin liittyvien alateemojen välisiä suhteita oransseilla viivoilla.

Tarkastelen seuraavaksi kutakin pääteemaa alateemoineen edellä kuvaamassani järjestyksessä. Käsittelen ensin vaikuttavuustekijöitä, jotka liittyivät vankilapsykologien kertomusten perusteella psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn (*työskentelyn edellytykset ja työskentelyn fokuksset*). Tämän jälkeen kiinnitän huomiota vaikutuksiin, joita psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyllä on vankilapsykologien kertomusten perusteella (*työskentelyn vaikutukset*). Braunin ja Clarken (2006) sekä Hirsjärven ja Hurmeen (2014) ohjeistuksia mukaillen olen poiminut vankilapsykologien haastatteluista keskeisimpiä aineisto-otteita argumentaationi tueksi.

3.1. Työskentelyn edellytykset

Yksi keskeinen psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn liittyvä vaikuttavuustekijä oli vankilapsykologien kertomusten perusteella psykopatiailmiötä koskeva asiantuntemus, jota ilman vaikuttava työskentely psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa ei olisi mahdollista. Tästä muodostui temaattisen analyysin ensimmäinen pääteema, *työskentelyn edellytykset*.

Psykopatiailmiötä koskevaan asiantuntemukseen sisältyi kolme tärkeää vaikuttavuustekijää, joista ensimmäinen liittyi yleisellä tasolla psykopatiailmiön tuntemisen tarpeellisuuteen, toinen psykopatiapiirteisen henkilön omasta edusta kumpuavaan työskentelyn motivaatioon suhteessa ulkoiseen motivaatioon, ja kolmas varsinaisten psykopatiapiirteiden ja niiden aste-erojen merkitykseen psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskenneltäessä. Näin *työskentelyn edellytykset* -pääteeman alateemoiksi muodostuivat *tieto ilmiöstä, omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio* sekä *psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot*.

3.1.1. Tieto ilmiöstä

Valtaosassa vankilapsykologien kertomuksista tuli tavalla tai toisella esille psykopatiailmiöön liittyvän asiantuntemuksen välttämättömyys. Kysyessäni H10:ltä terapian toimivuuden kannalta tärkeistä tekijöistä hän toi esille muun muassa sen, että psykopatiasta ja sen liitännäisilmiöistä tulisi olla riittävästi tietoa, kuten alla olevasta aineisto-otteesta ilmenee:

*H10: ”[...] Ehdottomasti **täytyy olla sit niist ilmiöistä käsitystä**, psykopatiasta, väkivaltasesta käyttäytymisestä, rikollisuudesta, rikoksista irrottautumisesta, mitä tai ja miten, mitä muita ((epäselvää puhetta)) ihmisillä voikaan olla niitä niinku juttuja. Täytyy olla niist niinku ilmiöistä tietoa, ja tavallaan se et myös niinku valmis hakee sitä tietoo [...].”*

Psykopatiailmiön tunteminen ja tunnistaminen liitettiin joissakin vankilapsykologien vastauksissa psykopatiapiirteiselle henkilölle työskentelystä mahdollisesti aiheutuvaan haittaan:

*H9: ”[...] semmosii tilanteita tietysti voi tulla, että jos niinkun **ei oo kartalla** siitä että toinen on niinku psykopaattine ja se niinku psykopaatti pääsee niinku manipuloimaan ja pyörittämään, niinku he ((epäselvää puhetta)) eittämättä sitä tosi herkästi sit rupee tekemään jossei siinä oo kartalla, ni sillonhan siit voi tulla tosiaan **aika paljonki haittaa** ja just sitä kautta että, että että, se psykopaatin toimintamalli niinku vahvistuu sit ku hän huomaa et hän saa niinku vaikka etuja tai merkittävää hyötyä sillä että hän taas alkaa niinkun manipuloimaan sitä ympäristöönsä, niinku jotai, joo. Et sillon **jos niinku on kartalla** työntekijä siitä että mistä ilmiössä on kyse ja kuinka niinku varuillaan pitää olla, ni sillon se niinku **haitan todennäköisyys on niinku pienempi.**”*

H9:n mukaan psykopatiailmiön tunteminen ja tunnistaminen oli tärkeää, koska manipuloinnilla saavutetut hyödyt voisivat muussa tapauksessa vahvistaa psykopatiapiirteisen henkilön vahingollisia toimintamalleja. Kyseisen haitan mahdollisuus olisi kuitenkin vähäisempi silloin, kun työntekijällä olisi riittävästi tietoa psykopatiailmiöstä. Psykologien lisäksi myös muulla vankilan henkilökunnalla

olisi H9:n mukaan syytä olla tietoa psykopatiailmioista. Tämä on havaittavissa seuraavasta aineisto-otteesta:

*H9: ”[...] kaikissa vankiloissa ei oo yhtään [psykologia (oma lisäys)] ja useemmissa on yks tai useemmissa joissa löytyy psykologi ni on yksi psykologi. Sitte on yksittäisiä niinkun kuntoutustyöntekijöitä kyllä joilla on vaikka niinkun AMK koulutustausta, mut siin ei välttämättä oo hirveesti ehkä perehdytty siihen psykopatiaan ilmiönä, ja ylivoimaisesti suurin ammattiryhmä on kuitenkin vartijat joilla niinkun ei välttämättä oo juuri mitään tietoo ilmiöstä. Ja kuitenkin niinku ehkä se on just se porukka jolla niinku **ois tosi tärkeetä että heillä ois niinku ymmärrystä** siitä että minkä takia nää niinku ihmiset käyttäytyy tällä tavalla niinku he käyttäytyy. Et tota, tota tota, vaikka niinku moni asia on psykologille aika selvää, niin ku useemmille ihmisille täällä ne ei välttämättä oo ihan niin selviä. Ja sit toki niinku, mä en niinku tarkota sitä että tässä nyt pitäis antaa niinku psykologikoulutus kaikille vartijoille, et yksi keinohan niinku ratkoo näitä on just nimenomaan lisätä semmosta niinku moniammatillista yhteistyötä. [...]”*

Kuten edellä olevista vankilapsykologien haastattelujen aineisto-otteista oli havaittavissa, psykopatiailmion tunteminen yleisellä tasolla oli yksi psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn edellytyksistä.

3.1.2. Omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio

Toinen kolmesta *työskentelyn edellytykset* -pääteeman alateemasta oli psykopatiapiirteisen henkilön omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio, johon myös vankilasysteemin haasteet liittyivät. Kaikki vankilapsykologit mainitsivat motivaation yhtenä keskeisenä vaikuttavuustekijänä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä, ja suurin osa heistä tarkensi asiaa viittaamalla suoraan tai epäsuorasti psykopatiapiirteisten henkilöiden omaan etuun nimenomaisena motivaatiotekijänä. Yksi tällainen oman edun mukainen motivaatiotekijä oli ajatus siitä, että henkilö

voisi jatkossa välttää vankilaan joutumisen. Alla olevat H6:n ja H1:n haastatteluista poimitut aineisto-otteet tiivistävät asian seuraavalla tavalla:

*H6: ”[...] siinä vaiheessa **ku ollaan ihan vankilassa rikosseuraamuksissa** asti niin on usein helppoo sitte ehkä **motivoida tarkastelee sitä käyttäymistä kuitenkin niiden ilmeisten huonojen seurauksien kautta**, et suunnata sitä enemmän siihe ja ehkä sit siihe et miten sitä omaa käyttäytymistä voisi hallita nimenomaan **sillä motiivilla et siitä on kuitenkin itelle etua** et semmosta psykopaattista käyttäytymistapaa osais jotenkin tietyl tapaa niinku hillitä tai vaimentaa itsessään.*

J: Eli näätkö sä sen niinku sen hänen oman edun semmosena keskeisenä asiana siinä?

H6: No kyllä, koska he on oman edun tavoittelijoita eikä varmaan tee moniakaan asioita ellei siitä oo itselle jotain hyötyä.”

*H1: ”[...] jos sillä ihmisellä itellää on jotain motivaatiota siihe että ehkä **ei haluais toistuvasti vaikka vankilassa pyöriä**, ehkä joku orastava ajatus siitä et se voi olla jonkun mielestä väärin että mä satutan muita, sen varaan ei voi ehkä rakentaa, mut se **oma ((naurahtaa)) hyöty voi kiinnostaa**, niin jos löydetään joku semmonen yhteinen alusta, se pitäs varmaan löytää, et ois edes niinku pienen pieni motivaatio siihen että haluan muuttaa käytöstäni, ni sit me pystytää lähtee eteenpäi. Jos sitä ei löydy, jos se on täysin ulkosesti pakotettua, niin sit on hyvin suuri todennäköisyys että **efortti menee hukkaan**. [...]”*

Molempien haastattelujen aineisto-otteista oli havaittavissa, että omaan etuun ja/tai omaan hyötyyn perustuva motivaatio saattaisi toimia psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymistä muuttavana vaikuttavana tekijänä, ja molemmissa haastatteluissa henkilön oma etu ja/tai oma hyöty liitettiin ajatukseen siitä, että käyttäytymistään muuttamalla hänen voisi olla mahdollista välttää joutumasta vankilaan. H1 mainitsi lisäksi, että täysin ulkoisesta motivaatiosta ei olisi vastaavaa hyötyä, ja hän valottaa ulkoisen motivaation taustatekijöitä seuraavassa aineisto-otteessa:

*H1: ”[...] tää siis **vankilasysteemi ohjaa hieman siihen, et vangit voi tulla tosi niinku ulkoisten motivaattoreiden vuoksi hakeutua kuntoutukseen** että, tyylit että en pääse lomille jos en käy tätä väkivaltakurssia, niin se on vähä, se on vähän pulma jos se on täysin ulkoinen motivaatio. Mut sit*

liikaa ei voi vaatia, että ihan semmonen niinku pienikin ajatus siitä, että ehkä voisin muuttaa jotain omassa toiminnassa, vaikka sitte oman edun vuoksi, se riittää, sit on joku semmone yhteinen ymmärrys mistä voi lähtee kasvattaa, joo.”

Vankilasysteemin tuottamat ulkoiset motivaatiot voivat saada psykopatiapiirteisen henkilön tulemaan psykologin vastaanotolle vääristä vaikuttamista, jolloin hänellä ei välttämättä ole tarvittavaa motivaatiota käyttäytymisen muuttamiseen (*vankilasysteemin haasteet*). Yhtenä tällaisena vankilasysteemin tuottamana ulkoisena motivaattorina vankilapsykologit mainitsivat rangaistusajan suunnitelman eli ransun. Vaikka rangaistusajan suunnitelma nähtiin osittain myös vankien kanssa työskentelyä ja heidän hyvinvointiaan ja vankilasta vapautumistaan edistävänä tekijänä, toiset psykologeista näkivät sen yhtenä ulkoista motivaatiota tuottavana vankilasysteemin osana.

*H4: ”[...] jos aatellaan niinku vakavii persoonallisuushäiriöitä ja psykopatiapiirteitä ni täytyy myös sit aina muistaa se et **mikä on se ihmisen oma motivaatio siihen kuntoutukseen**. Ja tää on niinko ehkä tavallaan se et **jossei sitä oo vaan se tulee niinku ulkoo päin, et esimerkiks se on jonkun rangaistusajan suunnitelman pohjalt niinku määritetty** et ihmisen niinku rikosmyönteine ajattelu tai näin. Et jos nyt aatellaan niinku laajemminki ku vaa psykoterapeutist työtä vaan niinku ylipäänsä niinku vankilapsykologin työtä, niini se et onks se ihminen halukas muuttumaan itte, kokeeks hän niinku omas toiminnassaan mitään ongelmaa? Ja tavallaan se et jossei hän koe, ni silloin me ollaan vähä niinku hataral pohjal niinku siitä et tavallaan et miten me lähetään, mitä me lähetään hoitamaan [...]”*

3.1.3. Psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot

Psykopatiapiirteiden ja niiden aste-erojen tuntemisen merkitys psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikuttavuustekijänä korostui vankilapsykologien kertomuksissa. Työskentelyyn vaikuttavista tai sitä haittaavista piirteistä viitattiin esimerkiksi huijaavaan ja manipuloivaan käyttäytymiseen, tunteettomuuteen ja empatian puuttumiseen, vastuuttomuuteen

(omista teoista), patologiseen valehteluun sekä lipevyyteen ja pinnalliseen charmikkuuteen, jotka kaikki olivat psykopatian persoonallisuuden ulottuvuutta kuvaavaan 1. faktoriin liittyviä piirteitä (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2003; Hare ym., 2012; Sinkkonen, 2021; Thompson ym., 2014).

Psykopatian faktorirakenteessa *vastuuttomuus omista teoista* ja *vastuuttomuus* olivat lisäksi kaksi toisistaan erillistä piirrettä, joista *vastuuttomuus omista teoista* sisältyi persoonallisuutta kuvaavaan 1. faktoriin ja *vastuuttomuus* antisosiaalisuutta kuvaavaan 2. faktoriin (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2003; Hare ym., 2012; Sinkkonen, 2021; Thompson ym., 2014). Olen joutunut tekemään hieman tulkintaa sen suhteen, kumpaan piirteeseen vankilapsykologit kertomuksissaan viittasivat, mutta oman arvioni perusteella psykologit puhuivat ensisijaisesti 1. faktorin piirteestä, joka oli *vastuuttomuus omista teoista*.

*H3: "[...] mikä haittaa työtä on just se että siihen ihan psykopatian peruspiirteisiin kuuluu semmosia niinku terapiavastasia asioita. Sinne kuuluu sitä **patologista valehtelua**, monesti sitä **manipulatiivisuutta** vaikka, tai semmosta niinku **vastuuttomuuttakin** ja **tunnekylymyyttä**, mitkä niinku ei ihan hyvin sovi siihen perinteiseen niinku ihmissuhdetyöhön, siihe et ollaan rehellisiä [...]."*

*H3: "[...] se haaste on siinä et miten päästään käsiks niihin oikeisiin asioihin ettei oo sitä pinnallista, et siin on kuitenkin ku manipulatiivisuus on suurta, saattaa olla sitä patologista valehteluaki ja semmost et me niinku ollaan siin saippua ((naurahtaa)), saippuassa ikäänku eikä päästä sit sinne niinku ytimeen. Et ne joilta mä huomaan [...] milt **puuttuu se patologicine valehtelu ja pinnalline charmikkuus, heil painottuu muut piirteet** siin psykopatiassa, ni se **antaa paljon paremmat niinku työskentely ((naurahtaa)) edellytykset**, itteekää ei ärsytä niin paljo ((nauraa))."*

H3:n haastattelussa tuli esille, että patologinen valehtelu, manipulatiivisuus, vastuuttomuus (omista teoista), tunnekylymyys ja pinnallinen charmikkuus haittasivat psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyä. Toisaalta haastattelussa tuli myös esille, että kaikki psykopatiapiirteet eivät olleet työskentelyn kannalta yhtä haitallisia kuin toiset.

Vankilapsykologien kertomuksissa oli kuitenkin havaittavissa vaihtelua ja näkemyseroja sen suhteen, missä määrin jotkin tietyt psykopatiapiirteet koettiin haitallisina ja missä määrin ei, ja missä määrin joihinkin psykopatiapiirteisiin oli mahdollista vaikuttaa ja missä määrin ei. Kahdesta

seuraavasta aineisto-otteesta voidaan kiinnostavasti havaita, että H1 ja H3 suhtautuivat psykopatiapiirteisen henkilön empatiakyvyttömyyteen eri tavoin:

H1: ”[...] mä aattelen psykopatian niinku aika sit kuitenkin sieltä ääripään kautta, et sit et, ihan oikeesti ei viriä otsalohkossa, ei siellä ei välky mikkää, ei tunnu, empatia ei herää, on vähän toiset tehdasetukset ja näin. Ni en usko että sitä voi muuttaa, **enkä usko et sitä kannattaa yrittää niinku opettaa empatiaa, en usko et se tapahtuu [...].**”

H3: ”[...] **sen empatian osalta** et ku puhutaa et empatiakyvyttömyyttä, niin emmä nää että se psykopaateilla on kyse siitä et sitä kykyä on tai ei. Mut niilläki joil on tunnistaa itessään että empatiakyvyssä on puutteita, eli he löytää sen empatian suhteessa vaikka omaan lapseensa tai omaan siskoonsa, omaan veljeensä, mut ei sitte semmosiin henkilöihin jotka on kavereita tai ((naurahtaa)) rikoksen uhreja, sielt puuttuu se empatia. Eli se on paljo niinku jotenki vähäisempää se empatiakyky, mut **kyky on olemassa joten sitä voi kasvattaa**, nään myös sen niinku mahdolliseksi. Ja **sitte se tunnekylmyys**, ni aika monil näistä psykopaatisteist on päihdeongelmia jotka on narkannu koko elämänsä, ni minkä verran sit se on loppujen lopuks kyse siitä et ollaan dopamiinivarastot käytetty amfetamiinin kanssa, et se tunteettomuus tulee sieltä, emmä voi täs työssä olla varma et **onks se kumminkaa ollu se alkuperäinen ongelma et siel on ollu sitä tunnekylmyyttä**. Et kun ihmiset muistaa hirveen vähän sit siitä omast lapsuudestaan tai nuoruudestaan ennen päihteidän käyttöä et vois varmuudeks sanoo et onks se ollu siellä niinku lapsuudesta lähtöstä.”

H1:n mukaan psykopatiapiirteisen henkilön empatiaan ei olisi mahdollista vaikuttaa, mutta H3 näki empatiakyvyn kasvattamisen mahdollisena. Tämän lisäksi H3 erotti vastauksessaan empatiakyvyn ja tunnekylmyyden käsitteellisesti toisistaan. Aikaisemmassa aineisto-otteessa H3 mainitsi tunnekylmyyden yhtenä terapiavastaisena psykopatiapiirteenä. Toisaalta H1 ei nähnyt sitä yhtä haitallisena kuin esimerkiksi manipuloivuuden:

H1: ”[...] **mä en näe sitä tunnekylmyyttä esteenä mutta manipuloivuus voi olla sitä kyllä koska se vaikeuttaa niin paljo sitä yhteistyötä. [...] manipuloivuus sellasena et suhu yritetään vaikuttaa vaikka niinku ulkosen palkinnon takia ni se on pulma toki, tai et se motivaatio on hyvin ulkosta, nää voi liittyä yhtee**, mut sit se tämmönen niinku **patologinen valehtelu** mikä on kanssa se yks piirre,

ja mä voisin liittää nää vähä yhteen, että ihmisen tapa olla on manipuloiva ja niinku huvikseen valehteleva [...]”

Manipuloivuus ja patologinen valehtelu voivat jo itsessään haitata työskentelyä, mutta ne voivat H1:n mukaan liittyä myös ulkoisen palkinnon tavoitteluun ja ulkoiseen motivaatioon. Tällä tavalla huonoihin motivaatiotekijöihin kietoutuvat vahingolliset psykopatiapiirteet voivat yhdessä muodostaa psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyä haittaavan monimutkaisen kudelman.

Joidenkin vankilapsykologien kertomuksissa viitattiin psykopatiapiirteiden erilaisiin kombinaatioihin ja aste-eroihin työskentelyn vaikuttavuustekijöinä. Olen koonnut alle kaksi aineistotetta kahdesta vankilapsykologin haastattelusta, joista ensimmäinen (H10) liittyi psykopatiapiirteiden kombinaatioihin ja jälkimmäinen (H3) psykopatian aste-eroihin. Aineistotteet havainnollistavat hyvin sitä, miten psykopatiapiirteiden merkitystä työskentelyn vaikuttavuustekijänä tulisi tarkastella laajemmassa kontekstissa.

H10: ”[...] se on ollu ristiriitanen vuosien varrella, että psykopaatit, älkää koskeko niitä, ne ei ole ollenkaan hoidettavissa linjaa. Ja nyt on ehkä viime vuosina sellasta, mikäähä mulla viimeks jääny mieleen, että ei tämmöne niinku kategorinen vaan että siitä niinku psykopatiaki ((naurahtaa)) on, sehän on kuitenkin semmone niinkun heterogeeninen asia, ne on aina yksilöitä, ne on aina erilaisia. Se, vaikka psykopatiasta niinkun täytyy eri piirteet, se on aina eri kombinaatio, niin se että, mä en nyt, onnistuuko, se on toinen asia, että siitä psykopaattien ((naurahtaa)) joukosta onnistettas tunnistamaan ne että keiden kohdalla muutos on mahdollinen ja keiden kohdalla siihen voidaan nimenomaa vaikka niinku terapiakeinoin vaikuttaa. Et se ei oo niin kategorine että kellekää mitää, vaan että paremmin tunnistettas sitä että keille ja nimenomaan sit se terapia. [...]”

H3: ”[...] se ehkä täs hoidossa ni mitä mä oon huomannu verrattuna siihen mitä opetettiin niinku psykologian opinnoissa ja mitä mä oon taas nyt sitte ymmärtäny tän työn kautta, et ei se psykopatia oo mikään joko tai juttu, et ei se oo niinko et ihminen joko on tai ei vaan siin on tosissaan sitä aste-eroa. Ja se hoidon tuloksellisuuskin on paljo suurempaa sillon ku siin psykopatiassa on lähempänä sitä raja-arvoa kuin sillon ku se on siellä erittäin korkeissa pisteissä, et niissä pystyn suoraan sanoo et ku ne pisteet on erittäin korkeet ni en mä oo saanu mitään merkittävää aikaseks niitten kanssa, taikka niit on asiakkaana ollu. Mut sit ne joil on vähä matalammat ne pisteet kuitenkin, on todettu että

ne on sen raja-arvon ylittäneitä et ovat psykopaatteja mut siellä toisessa laidassa, ni on erittäin hyviä niinku kokemuksia siit työskentelystä. [...]”

H10:n vastauksesta ilmeni, että psykopatiapiirteisen henkilön yksilöllisellä piirteiden yhdistelmällä voisi olla merkitystä työskentelyn vaikuttavuutta tarkasteltaessa. Vastauksesta ilmeni myös, että terapiamyönteisen piirrekombinaation tunnistaminen voisi asettaa omat haasteensa. H3 puhui vastauksessaan psykopatiasta ja sen aste-eroista yleisemmällä tasolla, eikä hän eritellyt vastauksessaan psykopatian nimenomaisia piirteitä, mutta psykopatia oli aina piirteiden kombinaatio, kuten H10 asian vastauksessaan ilmaisi. H3:n mukaan psykopatiapisteyden määrällä olikin merkitystä siinä, missä määrin psykopaatin kanssa oli mahdollista työskennellä tuloksellisesti: jos pisteet ylittivät raja-arvon vähäisessä määrin, työskentelystä oli hyviä kokemuksia; jos pisteet lähestyivät asteikon ylärajaa, työskentely ei ollut tuloksellista. Psykopatiapiirteiden merkitystä yhtenä psykopatiailmiöön liittyvänä vaikuttavuustekijänä ei näin ollen tulisi nähdä mustavalkoisena asiana, vaan siinä on mukana myös harmaan sävyjä.

H10 viittasi myös vankilasysteemin rooliin (*vankilasysteemin haasteet*) psykopatiapiirteitä koskevan asiantuntemuksen yhteydessä. Vankilan työntekijät saattoivat H10:n mukaan yliarvioida yksittäisen vangin psykopatiapiirteiden merkitystä, mikä voisi puolestaan haitata psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyä vankilasysteemissä:

H10: ”[...] Pieni riski on ehkä tässä maailmassa, ehkä psykologeja toivottavasti ei niin koske, mut pieni riski on siihen että, vaikka semmone niinku impulsiivisuus tai tunnekyllmyys tai ei kadu tai elämäntyly on ollu niinku toisia ihmisiä jollain tavalla niinkun hyväksikäyttävä, [...] niin täällä voi olla myös niinku riski et sitten niinkun, jos mä aattelen ehkä muita ammattiryhmiä, et sit se niinkun otetaan joku piirre tai kaks ja siitä tehdään jo johtopäätös että tämän on psykopaatti. [...] Et jos vaikka ny, vaikka joku muu työntekijä niinku aattelee josta, ku sanoo vaikka että toi on ihan psykopaatti, ni sit tavallaan että no et millä perusteella sä ajattelet niin ja onks jotain mikä puhuis niinku sen puolesta että ei. Et ettei siitä tuu niinkun leimaava, ja että siit ei tuu sellanen, no ton kanssa me ei tehdä sitten niin mitään ku se on niin vaikee. [...]”

Psykopatiailmiötä koskeva tieto ja psykopatian nimenomaiset piirteet liittyivät myös työskentelyn fokukseen ja tavoitteisiin ja sitä myöten temaattisen analyysini toiseen pääteemaan, joka oli *työskentelyn fokukset*. H1 kiteytti asian vastauksessaan seuraavalla tavalla:

*H1: ”[...] ois syytä olla tietonen siitä että **minkä ilmiön kans on tekemisissä**. Et se ei pelkästää riitä että tää tuntuu vähän inhottavalta tyypiltä, tää on vähä, vähä on kalsa fiilis ((naurahtaa)), vaan että siit jotenkin niinku tietosemmin mieltä että mitä, **mitkä piirteet siellä korostuu**, mitä se tarkoittaa kuntoutuksen kannalta. Ja sit mieltä sitä **työskentelyn fokusta ja tavoitteita** sitä myöten. [...]”*

3.2. Työskentelyn fokukset

Toinen tärkeä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn liittyvä vaikuttavuustekijä oli vankilapsykologien kertomusten perusteella työskentelyn orientaatio, joka määrittäi vaikuttavan työskentelyn kannalta keskeisiä seikkoja. Tästä muodostui temaattisen analyysini toinen pääteema, *työskentelyn fokukset*.

Työskentelyn orientaatioihin sisältyi kolme vaikuttavuustekijää, joista ensimmäinen koski työntekijän ja psykopatiapiirteisen henkilön välisen luottamuksen rakentamista, toinen psykopatian hoidon ja psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymiseen vaikuttamisen välistä käsitteellistä eroa ja merkitystä, ja kolmas käytettävien menetelmien monipuolisuutta ja sopivien tavoitteiden asettamista. Näin *työskentelyn fokukset* -pääteeman alateemoiksi muodostuivat *luottamuksen rakentaminen, psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen ja menetelmien monipuolisuus ja tavoitteiden asettaminen*.

3.2.1. Luottamuksen rakentaminen

Ensimmäinen kolmesta *työskentelyn fokukset* -pääteeman alateemasta oli vankilapsykologin ja psykopatiapiirteisen henkilön välisen *luottamuksen rakentaminen*; se esiintyi neljän vankilapsykologin kertomuksessa yhtenä työskentelyn vaikuttavuustekijänä. *Luottamuksen rakentaminen* nähtiin toisaalta psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn lähtökohtana ja edellytyksenä, mutta toisaalta se nähtiin myös työskentelyn haasteena, johon *vankilasysteemin haasteet* liittyivät. Olen poiminut näistä esimerkeiksi aineisto-otteet H5:n ja H7:n haastatteluista:

H5: ”[...] mä aattelen että semmosenkin, etenkin jos me puhutaan ihmisestä jolla on niit niinku psykopaattisia piirteitä, niin **ennen kun mietitään mitään sellasta niinku strukturoituu ohjelmaa tai muuta, niin juuri se niinku se suhteen, luottamuksellisen suhteen niinku muodostaminen, synnyttäminen, ja se että se ihminen tulee jollain tapaa siihen kontaktiin, ja se että se jollai tapaa pystyy niinku ite oikeesti motivoitumaan siihen, ja jotenki se on semmonen missä, mihin mun mielest täytyy käyttää tosi paljon aikaa, ja sehä on ihan siis tämmöst niinku ihan keskustelua.**”

H7: ”[...] jotkut kysyy et mitä menetelmiä sä käytät [...] kyllä mä joudun aina siihen sanomaan et **ei niillä menetelmillä sinällään oo niinku oikeestaan yhtään mitään merkitystä** vaan et se on se terapiasuhde, se on se ihmissuhde. Ja sit jos ajatellaan niinku vankilassa näitä, et on ne vaikka sitten psykopatiapiirteisiä, niin sillonhan siellä usein on jo niinku siellä elämässä kauheen paljon kaikenlaista semmosta niinkun hankalaa ja vaikeeta ja vaikka minkälaista traumataustaa ja mitä vaan. Ja sillon niinku yks mikä on niinku, ehkä meillä meidän työssä niinku korostuu se mitä ollaan kolleegoidenki kanssa usein puhuttu että **se niinkun sen jonkunlaisen luottamuksellisen suhteen rakentaminen** siihen toiseen ihmiseen, ni se on niinku se. Se on ensinnäki joillekin ihan äärimmäisen vaikeeta, et ne voi vaikka sanoo että mä en oo koskaan voinu luottaa keneenkään enkä mä, enkä mä nyt voi sinuunkaan tässä luottaa, et sen niinkun jonkunlaisen niinku hauraanki luottamuksen rakentaminen niin **siihen voi mennä se vaikka kaks kolme vuotta.** [...] Ja silloin ne tavallaan ne meillä ne sen **ransun tavoitteet on ihan niinku ylivoimasia koska eihän pienessä hetkessä semmosia asioita rakenneta mistään.** [...] Et toi, tota mä sanoisin, et ainaki näyttää tos omassa työssä että sen **luottamuksen rakentaminen ja se ihmissuhde, se on se ehkä niinkun sieltä tärkeimmästä päästä.**”

Molemmista haastattelujen aineisto-otteista ilmeni, että psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskenneltäessä *luottamuksen rakentaminen* oli ensisijaista menetelmien valintaan nähden; H7 vei ajatusta pidemmälle todetessaan, että ”*ei niillä menetelmillä sinällään oo niinku oikeestaan yhtään mitään merkitystä*”. Molemmista vastauksista ilmeni myös, että *luottamuksen rakentaminen* psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskenneltäessä vaati paljon aikaa; lisäksi H7 viittasi vastauksessaan ransuun eli rangaistusajan suunnitelmaan ja totesi, että sen tavoitteet olivat ylivoimaisia suhteessa aikaan, joka luottamuksen rakentamiseen tarvittaisiin. Luottamuksellisen ihmissuhteen muodostamisen vaikeudesta psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskenneltäessä kertoi myös se, mitä H7 mainitsi asiasta myöhemmin haastattelun edetessä:

H7: ”[...] Et jos aattelee et mikä ois, mitä aattelis semmosena luottamuksellisena ihmissuhteena, niin toi on niinku, on muuten tosi vaikee juttu. Et sit jos puhutaan oikeesti, ihan semmone niinku antisosiaalinen persoonallisuus, et siin on niinku ikään kuin, se on, jos mä aattelisin et se on sit kuitenkin niin paljon kevyemmästä päästä ku jos aatellaan ihan psykopaatti, niin emmä tiedä onks se sit mahollistakaan. Koska koko ajan pitää niinku olla ainaki sillai vähä valppaana ja varuillaan itekki, että toi luultavasti nyt kuitenkin huijaa mua. [...]”

Luottamuksen rakentamista haittasi H7:n mukaan esimerkiksi se, että työntekijän oli varottava mahdollista huijatuksi tulemistä. Näin huijaavuus psykopatiapiirteisen muodossa kytkeytyi H7:n vastauksessa luottamuksen rakentamiseen. Toisaalta H6 täydensi ajatusta liittämällä luottamuksen rakentamisen rehellisyyteen ja terapian vaikuttavuuteen: toden puhuminen oli terapian toimivuuden kannalta välttämätöntä, ja psykopatiapiirteiset henkilöt puhuivat todennäköisemmin totta, jos työntekijä onnistui luottamuksen rakentamisessa.

H6: [...] mikäli siinä pystyy sen luottamuksen luomaan ni olettaisin että niinku tänki tyyppiset ihmiset uskaltaa silloin helpommin puhua totta. Et muutehan jos he ei terapiassa puhu totta ni eihän siitä silloin ole hyötyä. Siinähan voi silloin niinku hyvinki luistella tavallaan läpi aika semmosella pinnallisella tasolla sen homman. Eli siks on tärkeetä olla luottamus ja.”

Luottamuksellisen hoitosuhteen muodostaminen psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskenneltäessä ei H3:n kertomuksen perusteella olisi kuitenkaan mahdotonta. Kuvailtuaan

työskentelystä saamiaan yksittäisiä onnistumisen kokemuksiaan H3 totesi onnistumisen taustatekijöistä seuraavaa:

H3: ”[...] siinä on ehtinyt muodostuu tietynlainen niinku luottamuksellinen hoitosuhde ja sen on mahdollistanu sen et tää ihminen oikeesti niinku ymmärtäny sen että mä aidosti välitän niinku hänestä ja aidosti pyrin auttamaan että hänen, hänellä ois mielekkäämpi elämä ja samalla yhteiskuntamyönteisempi [...]”

Aiemmista ulkoista motivaatiota käsittelevistä vankilapsykologien puheenvuoroista ilmeni, että vankilasysteemi tuotti (esimerkiksi rangaistusajan suunnitelman muodossa) sellaisia motivaattoreita, jotka haittasivat psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyä, mutta vankilasysteemi valvonnallisena ja rankaisevana elementtinä voisi H6:n mukaan haitata myös luottamuksen rakentamista, mikä voisi puolestaan haitata psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyä (*vankilasysteemin haasteet*). Mainittuaan, että jotkut saattoivat kieltäytyä vankilapsykologin kanssa työskentelystä, koska kokivat sen liian uhkaavana tekijänä, H6 täydensi vastaustaan kuvailemalla sitä, miten vankilasysteemi liittyi asiaan:

H6: ”Ja varsinki ehkä sellases ympäristös missä, jos on vähääkään semmonen epäluottamus siihen terapeuttiin, että voidaanko tätä tietoo mitä mä täällä annan ni jollain tavalla käyttää mua vastaan. Semmonehan pelko on aika ymmärrettävä semmosissa ikäänku ympäristöissä joissa on tämmöne valvonnalline ja rankaseva elementti niinku esimerkiks vankilassa tai oikeuspsykiatriassa, et hoidetaan rikostaustasia ihmisiä joille se hoito on tavallaan jotain mikä tulee sen rikosseuraamuksen ohessa, et enemmän sen vuoksi eikä niin paljon ikäänku siitä että ois itse oma-alotteisesti hakeutunu vaikka hoidettavaksi.”

3.2.2. Psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen

Siinä missä *luottamuksen rakentaminen* psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn vaikuttavuustekijänä nähtiin työskentelyn lähtökohtana, *psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen* koski vankilapsykologien kertomuksissa psykopatian hoidon ja psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymiseen vaikuttamisen käsitteellistä vastakkainasettelua. Tähän liittyvää temaattista pohdintaa esiintyi lähes kaikkien vankilapsykologien haastatteluissa, ja niissä painottui psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymiseen vaikuttaminen psykopatian hoitoa keskeisempänä työskentelyn vaikuttavuustekijänä. Tähän ohjasi myös vankilasysteemi työskentelyn kontekstina, kuten seuraavista H1:n ja H8:n haastatteluista poimituista aineisto-otteista on havaittavissa:

H1: ”[...] ehkä mä sit kuitenkin lopulta peräänkuuluttaisin sitä että, et se näkökulmamuutos, et ei niinkään psykopatian hoito vaan psykopaattisen henkilön käyttäytymiseen vaikuttaminen tai, tai kuntoutus, näin niinku vankilakontekstissa. Et ehkä on siis syytä sanoa että vankilapsykologithan siis ei oo vankilaterveydenhuollon alaisia vaan kuuluvat usein vankilan organisaatioon ja siinä se näkökulma ei oo, et vankilapsykologin työ ei oo mielenterveystyötä lähtökohtaisesti, vaan se on rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamista. Ja se on olennainen näkökulmaero siinä, vaikka totta kai nää niinku lomittuu ja limittyy, mut että se näkökulma ei oo tavallaan hoitaa sitä mielenterveyden häiriötä vaan vankilapsykologin työn pihvi on se että miten vois in auttaa tätä ihmistä, mitä hän tarvitsisi jotta hän voisi jatkossa olla rikoksettomana, jotta hän voisi muuttaa käytöstään siihen suuntaan. [...]”

H8: ”[...] meidän niinkun työnkuva on niinkun vaikuttaa siihen uusintarikollisuuteen eli tehdä sellast niinku vaikuttavaa työtä ensisijaisesti, elikkä se niinkun tavallaan semmonen, se ei oo niinku välttämättä meidän työn näkökulmasta mielekästä mieltä että onko sitä niinku psykopatiaa mahdollista hoitaa tai parantaa, vaan se että pystytäänkö me jollain tavalla vaikuttamaan siihen niinku psykopatiapiirteisen vangin käyttäytymiseen ja toimintaan. [...]”

Vaikka käyttäytymiseen vaikuttaminen olikin yksi psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn keskeisimmistä tavoitteista ja vaikka vankilapsykologit puhuivatkin psykopatian hoidosta enimmäkseen suhteellisen yleisellä tasolla, yksi vankilapsykologeista totesi, että hän pyrki työskentelyssään vaikuttamaan psykopatiapiirteisen henkilön psykopatiaan, vaikkei psykopatia välttämättä ollutkaan hänen työskentelynsä ensisijainen kohde:

*H3: ”[...] Mul on ollu ainoostaan **kaks asiakasta** urani aikana jotka on hakeutunu vastaanotolle nimenomaan sen takii et he **halus hoitaa omaa psykopatiaansa**, tää on ollu se aihe mil he on tullu. Kaikkien **muitten osalta se on sivujuonne** tai sellanen minkä mä nään et se vaikuttaa tän ihmisen niinku elämäntavotteisiin, se on uhka siihen et hän saa niinku mielekkään elämän ittelleen, **ja mä pyrin siihen vaikuttamaan, mut se ei oo välttämät se ensisijainen kohde minkä kans työskennellään.** [...]”*

Vankilapsykologit olivat yleisesti ottaen sitä mieltä, että psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymiseen voisi olla mahdollista vaikuttaa, mutta psykopatian hoidon suhteen heidän näkemyksissään oli suurempia eroja: toiset olivat sitä mieltä, että psykopatiaan ei olisi mahdollista vaikuttaa, kun taas toiset olivat sitä mieltä, että psykopatiaan voisi olla mahdollista vaikuttaa, vaikka se vaikeaa olisikin. Olen poiminut tähän liittyen neljä aineisto-otetta H1:n, H5:n, H8:n ja H9:n haastatteluista:

*H1: ”[...] tää on niinku ehkä se mun pihvi, et mä **en olisi skeptinen ajattelemaan et voiko psykopatiaa parantaa, mutta olen lievästi toiveikas sen suhteen että psykopaatinkin käytös voi muuttua** [...]”*

*H5: ”[...] jotenki mä uskon siihen, että ku vaik aatellaan tai on sanottu et **psykopatiaa ei voi niinku tai sitä ei voi poistaa tai hoitaa ja, ni joo ei**, mutta se että just et **uskon siihen että** tiiviillä semmosella työskentelyllä ni, jos ihmisellä itellä tietenki on se motivaatio myöskin ni, tai jos saadaan motivoituu nii et **pystyy niinku sitä käyttäytymistä muokkaamaan** silleen että itsellä ja muilla vois olla vähä helpompi olla. Et mä en oo ihan niin toivoton tai ((naurahtaa)) oon silleen toiveikas sen asian suhteen.”*

H8: ”[...] toki niinku **psykopatiaa voi hoitaa mutta se ei oo niinkun välttämättä ainakaan kaikkien kohdalla helppoa eikä kaikkien kohdalla mahdollista** [...]”

H9: ”[...] mulla itelläni on semmonen käsitys että toden totta ne miehet kyl **pystyy sitä käyttäytymistään muuttaa, se persoonallisuus siit ei varmaan hirveesti muutu.** [...]”

Vankilasysteemi työskentelyn kontekstina vaikutti kuitenkin haitallisesti käyttäytymisen muuttumiseen ylläpitämällä hyödyllisiksi havaittuja, mutta vahingollisia toimintamalleja (*vankilasysteemin haasteet*). Tämän havainnon oli tehnyt H10:

H10: ”[...] tää vaa **vankilassa olo ja tossa vankiyhteisössä olo** se myös niinku **hidastaa ja todella paljo vaikeuttaa niitä muutosprosesseja, koska ne selviytymiskeinot, nehän ollu tosi hyödyllisiä.** Mä vähän kuule kattelen sua tuimemmi silmin ni sä pidät varmasti muute suus kiinni etkä niinku sano mulle toista kertaa vastaa. Nehän on tosi hyödyllisiä, on saanu ihmiset hiljaseks, pelkäämään, kukaan ei astu mun varpaille, ja ne on niinku tossa vankiyhteisössä, se tulee oikeestaa aina puheeks, et ne on vielä tarpeen, niist ei voi niinku kokonaan luopua, vaa ainaki se potentiaali pitää niinku säilyttää. Et tää on niinku tosi vaikee paikka tehä sitä muutosta. [...]”

Jotkut vankilapsykologeista toivat vastauksissaan esille sen, miten yleiset negatiiviset asenteet saattoivat haitata psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyä. H1 liitti asian psykopatian hoitoa ja psykopatiapiirteisten henkilöiden käyttäytymiseen vaikuttamista koskeviin työskentelyn fokuksellisiin näkemyseroihin:

H1: ”[...] se on mun mielestä **haittaavaa et sitä lähestytään aina tän mustavalkosen kautta, että pitäiskö psykopaatteja hoitaa vai ei.** Ja että mä ehkä itte toivosin koko niinku ajatuksen uudelleenmuotoilua. Taas anekdootti, toisessa vankilassa työskentelevältä kollegalta oli tota vankilapsykiatri kysyny että **mitä te niitte antisosiaalisten kanssa puuhastelette ku eihä antisosiaalista persoonallisuushäiriötä voi parantaa.** Ja nyt puhuttii vaa antisosiaalisuudesta eikä ees psykopatiasta. Niin tota toveri vastasi hänelle että no joo kas kun mehän aatellaanki se nii et **me vaikutetaan siihe käyttäytymiseen.** Ja mä aattelen samoin nyt tästä niinku psykopatian hoidosta että

emme hoida psykopatiaa, [...] mut mä uskon siihen et käyttäytymistä voi muuttaa. Ja mä toivoisin tän niinkun, et tää keskustelu on musta, hetkittäin on ollu joitaki tilanteita missä se on ollu niin turhauttavaa että nähdään tämmösenä niinku joko tai. [...]”

H1:n mukaan psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn kannattavuutta ja kannattamattomuutta koskevat näkemuserot liittyivät työskentelyn fokuksiin: H1 pyrki vaikuttamaan psykopatiapiirteisten henkilöiden käyttäytymiseen ja näki vaikuttavan työskentelyn tätä kautta mahdollisena, kun taas vankilapsykiatri tarkasteli asiaa persoonallisuushäiriön parantamisen näkökulmasta käsin, eikä nähnyt vaikuttavaa työskentelyä tästä syystä mahdollisena. Psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn kohdistuvat kielteiset asenteet liittyivät H1:n vastauksen perusteella psykopatiailmiötä koskevaan mustavalkoiseen ajatteluun ja asioiden yleistämiseen.

3.2.3. Menetelmien monipuolisuus ja tavoitteiden asettaminen

Vankilapsykologit viittasivat kertomuksissaan monipuolisesti useisiin eri menetelmiin, joita olivat soveltaneet, joiden näkivät soveltuvan tai joita olisivat halunneet soveltaa psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn. Joihinkin menetelmiin vankilapsykologit suhtautuivat puolestaan varauksellisemmin. Mainittuja menetelmiä (soveltuvia ja heikommin soveltuvia) oli laskutavasta ja menetelmän määritelmästä riippuen vähän alle kymmenestä hieman alle kahteenkymmeneen. Koska osa menetelmistä oli sellaisia, joihin viittasi vain yksi vankilapsykologi, jätin kyseisten menetelmien kuvailun tämän tutkimuksen ulkopuolelle haastateltujen anonymiteetin säilyttämiseksi. Ehkä huomionarvoisin menetelmiä koskeva havainto oli kuitenkin se, että vankilapsykologit hyödynsivät niitä varsin monipuolisella tavalla ja että he suhtautuivat myös kriittisesti joihinkin menetelmiin.

Keskeisimpinä menetelminä vankilapsykologien kertomuksissa esiintyivät erilaiset skeematerapian ja kognitiivisen terapian menetelmät (kognitiivisen terapian menetelmät ovat tässä yhteydessä yläkäsite vankilapsykologien mainitsemille useille eri kognitiivisen terapian menetelmille). Kaikki skeematerapian menetelmiin viitanneet vankilapsykologit (joita oli yhteensä

viisi) olivat samansuuntaisesti yhtä mieltä siitä, että skeematerapian menetelmistä oli hyötyä tai niistä voisi olla hyötyä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä. H10 ilmaisi asian seuraavalla tavalla:

H10: ”No mä oon kovin kovin nyt mieltyny siihen skeematerapian tapaan käsitteellistää ja käsitellä sitä asioita, se on must niinku erittäin hyvä. Tavallaan niinku common sense. Mun kokemus tästä porukasta, ei koske nyt siis, osa heistä voi olla, ollu sitä niinku psykopatia korkee tai siis onkin ollu korkeepiirteisiä, on tainnu muutama olla kellä on ihan niinku arvioitu että tavallaan psykopatian kriteerit täyttyy, ni se jotenkin tuntuu et se skeematerapian tapa käsitteellistää, et se niinku make sense heille, et se niinku, he hiffaa, he hiffaa sen, mikä on, mikä on tietysti hyvä koska siitä päästää niinku puhumaan niinku samalla kielellä. Jotkut nopeemmi ja jotkut sitten niinku hitaammi. Skeematerapia on musta hyvä myös sillä tavalla, koska siinä on, terapiamenetelmät on monipuolisempia, että se ei ole puhtaasti keskustelu vaan siinä on nämä korjaavat mielikuvaharjoitukset, imagery rescripting, ja tuolitekniikat esimerkiks. Niin se on mihin, mitä mä niinku käytän.”

Kuusi vankilapsykologia viittasi erilaisiin kognitiivisen terapian menetelmiin. Kyseisten menetelmien soveltuvuudesta psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn oli jonkin verran näkemyseroa vankilapsykologien kertomuksissa. Olen poiminut näistä esimerkeiksi aineistotteet H3:n ja H7:n haastatteluista. Molempia vastauksia edelsi kysymys siitä, minkälaisia hoito- tai terapiamenetelmiä vankilapsykologit olivat käyttäneet psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä.

*H3: ”[...] lähtökohtasesti mun työskentely myös niitten kans jotka ei oo varsinaisia terapia-asiakkaita on niinku **kognitiivisen psykoterapian menetelmiä**. Se jää aika niinku pinnalliseks heille, mulle jää semmonen olo että he tavottaa, he kykenee, joo tää sujuu ja tää on näist ihan kivaa, mut sit jää semmone tunne että ei täst niinku liihakda riittävästi jotta vois aatella että tää niinku sit korjaa jotain, mä et ((naurahtaa)) ehkä sillai et se ei niinku ei oo riittävä, sujuu muttei ei riitä.”*

*H7: ”[...] jos aatellaan **kognitiivista terapiaa niin se, musta se sopii hirveen hyvin tohon niinku vankilamaailmaan**, ja ne esimerkiks nää tämmöset erilaiset niinkun ohjelma, ohjelmat niinkun mitä*

on vaikka suuttumuksen hallintaan tai tota mitä tahansa, on päihdeohjelmia tai monenlaisia eri ohjelmia, ni nehän on kognitiivisia niinku sielt pohjaltaan että. [...]”

Edellisistä aineisto-otteista oli havaittavissa, että H3:n mielestä kognitiivisen psykoterapian menetelmien vaikutukset psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskenneltäessä jäivät pinnallisiksi, vaikka työskentely saattoikin ulkoisesti näyttää sujuvalta. H7:n mukaan kognitiivinen terapia sopi taas erinomaisesti vankilamaailmaan.

Neljä vankilapsykologia viittasi haastattelussa lisäksi ryhmämuotoiseen työskentelyyn. He tunnistivat menetelmän riskit, mutta yksi heistä (H1) kuvaili yksityiskohtaisemmin sitä, miten väkivaltaryhmä soveltui myös psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn, koska siihen ei sisältynyt empatian herättelyä. H1 mainitsi kuitenkin, että psykopatiapiirteisen henkilön manipuloivuus saattoi haitata ryhmämuotoista työskentelyä. Näin psykopatiapiirteiden tunteminen liittyi menetelmien valintaan.

*H1: ”[...] musta toi, se väkivaltaryhmä mikä meil on ollu käytössä, ni siinä on ollu etunsa kyllä psykopaattien kanssa työskentelyssä, koska siinä se, joissaki ohjelmassa on tällane ku empatian herättely on osa sitä hoitoo, tossa se ei oo, et se ei perustu sille, joten se ei tavallaa oo vasta-aihe, et ihmisessä ei herää niitä, et se ihan riittää että mennään niinku muilla tasoilla. Sitte, nii, se mikä sit voi olla ongelma et kun, [...] mä aattelen et **manipuloivuus** kyl ite henk koht koen et on iso ongelma, sen takia että sillon se niinku jollaki lailla myönteisen työskentelysuhteen muodostaminen hankaloituu. Se on ongelma myös niinku ryhmämuotoisen kuntoutuksen kannalta koska sit pitää mieltää niitä muitaki vankeja, et heidän kuntoutus saattaa kärsiä siitä, et jos siel on kovin manipuloiva henkilö.”*

Kolme vankilapsykologia kuvaili vastauksissaan myös sitä, millä tavalla he lähestyivät psykopatiapiirteisten henkilöiden haavoittuvuuksia, ja tässäkin oli havaittavissa näkemyseroa vankilapsykologien kertomusten välillä, mikä ilmenee seuraavista H3:n ja H9:n haastattelujen aineisto-otteista. Vastausten tekstiyhteyksistä ilmeni, että vankilapsykologit puhuivat psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä.

H3: ”[...] siinä tota ehkä heti alkuun koitan saada kiinni siitä että mitkä ehkä ne haavottuvuustekijät on ollu siinä henkilös jotka on vaikuttanu siihen persoonallisuuden niinku patologiseen kehittämiseen, eli mitä vailla tää ihminen on jääny sieltä kasvuvaiheessa lapsuudessa, nuoruudessa, mitä hän oikeestaan tarvitsee. Koska siinä kun pääsee vähän kiinni siitä mitä henkilö ehkä tunnetasoltaan vois kaivata ni se antaa sitä väylää päästä keskustelemaan oikeesti tärkeistä asioista. [...]”

H9: ”[...] mä niinku hirveen niinkun nihkeesti lähen niinku, tai on, en oo kauheen innostunu siitä ajatuksesta ainaka vielä et mä pyrkisin tavallaan sitte kuiteka heidän kanssa hirveesti sitä semmosta korjaavaa kokemusta siihen niinku haavottuvaa puoleen niinku tota ni tuottamaan siinä, vaan pikemminki se on sellasta niinku uusien toimintakeinojen niinku harjottelua ja, ensin niinku etsimistä ja sitte harjottelua. [...]”

H3 pyrki työskentelyssään tavoittamaan psykopatiapiirteisen henkilön persoonallisuuden patologian kehittymisen taustalla olevia haavoittuvuustekijöitä, ja hän näki tämän keinona ”päästä keskustelemaan oikeesti tärkeistä asioista”. H9 halusi puolestaan välttää haavoittuvan puolen työstämistä, ja hän keskittyi mieluummin toimintakeinojen harjoitteluun.

Kahden vankilapsykologin mukaan menetelmien valintaan vaikutti psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskenneltäessä myös riski-tarve-vastaavuus periaate. Olen poiminut tästä esimerkiksi aineisto-otteen H10:n haastattelusta:

H10: ”[...] korkeet psykopatiapiirteet kertoo meille heti siitä että no yhteistyösuhteessa todennäkösesti tulee olemaan haasteita ja katkoksia ((nauraa)). Mut se ei oo niinku, ku sitte ku meidän kumminki tartteis tota, jos ja kun noudatetaa vaikka riski tai niinku rikollisten kuntoutuksen periaatteita, ni riski-tarve-vastaavuus kertoo meille siitä että meidän tarttee kohdentaa enemmän ja pidempi, enemmän ja intensiivisempiä interventioita, eri tyyppisiä niinku nimenomaan korkeen uusimisen riskin tyyppeihin. Ni sillon se tavallaan hänen mahdollinen hankaluus tai psykopaattisuus ei voi olla niinku peruste sille että ei me sitten ton kanssa tehä mitään, vaan koska niihin tyyppiehi meidän nimenomaan niinku tarttee niinku satsata. Ei niihin matalariskisiin niin paljo et. [...]”

H10:n vastauksesta ilmeni, että risti-tarve-vastaavuus periaate huomioi psykopatiapiirteisen henkilön yksilöllisyyden, mikä puolestaan vaikutti menetelmien valintaan ja oikeaan kohdentamiseen. Psykopatiapiirteet eivät näin ollen saisi olla työskentelyn este, vaan niiden pitäisi pikemminkin ohjata sitä, millaisia interventioita psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskenneltäessä käytettäisiin.

Menetelmien soveltuvuudesta psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn tulisi H6:n mukaan olla enemmän tutkittua tietoa, koska menetelmien vääränlaisesta hyödyntämisestä saattaisi olla myös haittaa. Tutkimustietoa tarvittaisiin lisäksi sen tunnistamiseen, millaisesta työskentelystä olisi konkreettista hyötyä, ja milloin työskentely psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa ei olisi järkevää. Tämä ilmenee seuraavasta H6:n haastattelusta poimitusta aineisto-otteesta:

*H6: ”[...] pitää tiedostaa että kaikella, ei mikä tahansa hoito oo se ratkasu, koska **vääränlaisesta hoitamisesta voi olla haittaaki**. Et sitte jos sitä hoitoo kehitetään sen pitää perustuu tutkimukseen, et tutkimusta tarvittas [...] Ja sit senkin tunnistamista että millon ehkä ei kannata työskennellä jonku kanssa. Ja millasia asioita sitte, ikäänku tietää se et mikä on sellasta työskentelyä mistä voi olla haittaa ja mikä on sitte sellasta joka tutkimusten perusteella oikeesti ois hyödyllistä. Et ei mitä tahansa eikä semmosta niinku psykologin ehkä liikaa omaan semmoseen mututuntumaan perustuvaa vaan, vaan tuota **pitää olla tietoo aiheesta jotta sitä voi tehdä silleen et siinä ei niinku ainakaan tilannetta pahemmaks tee.**”*

Menetelmien valinnan lisäksi haastateltavat kiinnittivät huomiota myös työskentelyn tavoitteisiin; puolet vankilapsykologeista viittasi suoraan tavoitteiden asettamisen tärkeyteen yhtenä psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn vaikuttavuustekijänä. H4 totesi menetelmien valinnan ja tavoitteiden määrittelyn merkityksestä seuraavaa:

H4: ”[...] must se on vähän niinku ehkä semmone, no emmä tiü vaarallinen ajatus, vaarallinen voi olla ehkä vähä voimakas sana, mut et semmone niinku tavallaan et, mä tiedän sen et on niinku, on näkökulmii siihen et psykopatiaa ei voi hoitaa tai persoonallisuushäiriöit ei voi hoitaa niinku esimerkiksi psykoterapeuttisin keinoin. Mut se tavallaan et mitä me hoidetaan, mikä on meidän tavote, ja niinko et mihi me pyritään, puhutaaks me hoidosta niinku persoonallisuushäiriöitten tai vakavien persoonallisuushäiriöitten kohdal samal taval ku me puhutaa esimerkiksi niinku masennus ahdistus problematiikan hoidossa, onks se tavote niinku sama. Jos se tavote on sama ja ajatus siit et

*se hoito kulkee samal tavalla, ni totta kai silloin se kokemus siitä on se et tää ei niinku, tää ei nyt ihan pelitä, niinku silleen. Tää on mun niinku näkemys asiasta. Et tavallaan et **täytyy ain niinku muistaa se materiaali minkä kaa me ollaan tekemisissä ja soveltaa sitä hoitoo niinku siihen sopivaksi eikä lähte niinku pyrkimään siihen et me pystytään kaikki mielenterveyshäiriöt hoitamaan samanlaisin psykoterapeuttisin menetelmin. Se on ehkä se mitä mä aattelen. [...]***

H4 piti ajatusta siitä, että psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentely psykoterapeuttisin menetelmin olisi mahdotonta, haitallisena; sen sijaan menetelmien valinta ja tavoitteiden asettaminen tulisi hänen mukaansa suhteuttaa työskentelyn kohteena olevaan ilmiöön. Tavoitteet ohjasivat näin menetelmien valintaa. Kysymykseen siitä, millaisia menetelmiä vankilapsykologit olivat käyttäneet psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskennellessään, H8 ja H9 vastasivatkin toteamalla, että tavoitteet määrittivät psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä käytettyjen menetelmien valintaa:

*H8: "[...] **se riippuu** siitä taas paljon siitä että, niinkun vangista ja just niistä muista tarpeista, siitä koko kuvasta, ja niinku niistä **asioista joihin niinku tulee pyrkiä vaikuttamaan.** [...]"*

*H9: "[...] **se vähä vaihtelee** silleen et riippuu siitä mitä, **mikä on se niinku pyrkimys ja niinku tavoite** siinä työskentelyssä. [...]"*

H10:n mukaan työntekijän ja asiakkaan välillä tuli kuitenkin olla riittävä yhteisymmärrys työskentelyn tavoitteista ja työskentelyyn sovellettavista menetelmistä. Tämän lisäksi H10 totesi, että työntekijän ja psykopatiapiirteisen henkilön välinen terapiasuhte oli mahdollisesti työskentelyn keskeisin tekijä. Ja koska terapiasuhteessa tulisi olemaan psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskenneltäessä omat haasteensa, työntekijältä vaadittiin riittävää sitkeyttä asioiden toistuvaan työstämiseen. Nämä seikat ilmenevät seuraavasta H10:n haastattelusta poimitusta aiheisto-otteesta (vastausta edelsi kysymys siitä, minkälaiset tekijät olivat haastateltavan mielestä tärkeitä hoitosuhteen ja terapian toimivuuden kannalta):

H10: ”[...] mä ajattelen niinku esimerkiks et terapeutinen allianssi, että meillä on niinkun **riittävä yhteisymmärrystä että mitä tavoitteita kohti me työskennellää**, meillä on **riittävä yhteisymmärrys siitä että niinku millä menetelmillä tekemällä mitä me mennään siihen suuntaan**, ja sitten **vielä on se tosi iso pointti se terapiasuhde, se tunnesuhde, terapiasuhde niinkun, no psykoterapeutin ja asiakkaan välillä. Et mä tiä onko ne sen erilaisempia sitten psykopaatin suhteen kun muutenkaan** [...] Et ehkä sit niinkun **psykopaattipiirteisten kanssa** ja sitte vielä tässä paikassa, niin varmaan se sit se niinku **se tunneside, se bond, therapy bond**, on niinku missä niinku, **se voi olla niinku jopa että se on se, on niinkun olennaisin osa sitä työskentelyä**. Jos sä aattelet niinku vaikka niinku vakavasti persoonallisuushäiriöinen, niin se voi olla nimenomaan ni sit se niinku se suhde siihen ihmiseen, siihen terapeuttiin, ja mitä siinä tapahtuu, ja jos siinä tulee katkoksia tai siihen tulee jotain niinkun ristiriitoja tai väärinymmärryksiä että niitä korjataan ja niitä työestetään, et se voi olla jopa tärkeempi kun ne muut jutut siinä. [...] jos aattelee **psykopatiapiirteitä ja sitä niinku piirrelistaa, ni sehän kertoo meille heti siitä että siinähan tulee oleen niinku monia haasteita nimenomaan siinä niinku terapiasuhteessa** [...] et ehkä se semmonen niinku sitkeys ja sä jaksat aina niinku työstätä niitä niinku katkoksia uudelleen ja uudelleen. [...]

H7 viittasi vastauksessaan niin ikään ihmissuhteen merkitykseen menetelmiä tärkeämpänä vaikuttavuustekijänä psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskenneltäessä:

H7: ”[...] emmä ainaka tiedä mitään semmosia menetelmiä ja, et jos niitä olis jotain semmosia menetelmiä että näin parannat psykopaatin niin mä luulen että meillä olis ainaki tuolla vankilatyössä jo semmonen koulutus käytynä. Et kyl mä jotenki vahvasti ajattelisin että jos siihen, että ajatellaan et on nyt joku niinku selkeesti, sanotaan nyt, sanotaan et tää tyyppi on nyt psykopaatti, ja sit siinä niinkun **se on aivan samantekevää minkälaisia menetelmiä olis käytössä jos siinä ei, jos se niinku ihmissuhde ei millään tasolla toimi**, ni emmä nää että jotkut menetelmät sinällään niin. [...] mä voin olla ihan niinku kivikaudella nyt tässä suhteessa mut kyl **mä pidän sitä niinku ihan semmosena ensiarvosen tärkeenä että.**”

Psykopatiaailmiön heterogeenisyys asetti H10:n mukaan omat haasteensa soveltuvien menetelmien valinnalle, koska kullakin psykopatiapiirteisellä henkilöllä oli omat tarpeensa. H10 tunnusti myös,

että sopivien menetelmien löytäminen saattoi olla hyvin vaikeaa, ja hän toivoi, että soveltuvista ja vaikuttavista menetelmistä olisi saatavissa enemmän tutkimustietoa:

*H10: ”[...] onpa se treatment programs, onpa se toimintaohjelma, onpa se psykoterapia, onpa se joku muu, et mitä ne on ne niinkun, kun psykopatia on kuitenkin heterogeeninen asia. Ja miten, just niinku se et **miten sieltä tunnistetaan et mitä kellekin olisi tarpeen**. Toki meil ei sit välttämättä tässä maailma, tässä reaali maailmassa **ei ole sitä niinku tarjota**. Et millä jakoavaimella, ruuvimeisselillä niinkun kunkin kohdalla sitte voidaan koettaa vaikuttaa, niin siit voi olla, **ois se ihana et siis jos siint tulee niinku lisää niinku tutkimustie, niinku tutkimustietoa**. [...]”*

3.3. Työskentelyn vaikutukset

Työskentelyn vaikutuksiin viittaavissa vankilapsykologien kertomuksissa esiintyi kaksi erillistä kokonaisuutta, joista ensimmäinen liittyi psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksiin ja niitä koskeviin vankilapsykologien yleisesti ottaen varovaisen optimistisiin näkemyksiin ja kokemuksiin. Toinen kokonaisuus käsitteli vankilapsykologien vastauksissa esiintynyttä ajatusta siitä, että psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikuttavuutta tulisi arvioida nykyistä enemmän määrin. Näin temaattisen analyysini kolmanneksi pääteemaksi muodostui *työskentelyn vaikutukset* ja sen alateemoiksi *varovaisen positiivinen konsensus* ja *lisätutkimuksen tarve*.

3.3.1. Varovaisen positiivinen konsensus

Vankilapsykologien kertomuksista oli tunnistettavissa psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksiin liittyvä *varovaisen positiivinen konsensus*. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että kaikkien tutkimukseen osallistuneiden vankilapsykologien mielestä joidenkin psykopatiapiirteisten henkilöiden oli mahdollista hyötyä työskentelystä, vaikka osa vankilapsykologeista totesikin psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikuttavuuden arvioinnin olevan haasteellista. H8 tiivistä työskentelyn hyötyjä koskevat näkemyksensä seuraaviin sanoihin:

H8: "[...] ehdottomasti uskon siihen että kyllä voi hyötyä, voi hyötyä, ehdottomasti voi hyötyä. Et ei oo, et kun on vähä näitä ikäänku koulukuntaeroja siinä että voiko niinkun, voiko psykopatiapiirteisiä ihmisiä kuntouttaa, ni kyllä ehdottomasti voi. Mutta sit just se että siinäkin tulee se niinku arvioida yksilöllisesti se tilanne ja ne tarpeet, et siihen ei oikeen varmaan semmost niinku mallivastausta oo. Että onks se niinku jokaisen psykopatiapiirteisen kohdalla kannattavaa vai ei. Et se on ehkä sit se mikä jää siihen niinku sen yksittäisen psykologin tai psykoterapeutin harkinnan varaan. Kaikkia varmasti ei oo mielekästä eikä niinku voi kuntouttaa, mutta tota ehdottomasti välttäisin kyl sellasta kannanottoa että se niinkun ei ylipäättäen oo mahdollista."

H8:n mukaan psykopatiapiirteisten henkilöiden oli mahdollista hyötyä työskentelystä, mutta tässä tuli huomioida kunkin henkilön yksilölliset ominaisuudet. H8:n vastauksesta ilmeni myös, että kaikkien psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa ei välttämättä olisi järkevää työskennellä ja että tilanteen arvioiminen jäisi *"yksittäisen psykologin tai psykoterapeutin harkinnan varaan"*; suurin osa vankilapsykologeista toikin vastauksissaan esille sen näkemyksensä, että kaikki psykopatiapiirteiset henkilöt eivät todennäköisesti hyötyisi työskentelystä.

Vankilapsykologien näkemykset ja kokemukset psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn mahdollisista hyödyistä perustuivat enimmäkseen vankilassa tehtyihin havaintoihin. Jotkut vankilapsykologeista kuvailivat kertomuksissaan esimerkiksi psykopatiapiirteisten henkilöiden vankila-aikaista käyttäytymistä ja siinä tapahtuneita muutoksia. Nämä seikat ilmenevät muun muassa seuraavasta H3:n haastattelusta poimitusta aineisto-otteesta:

H3: ”[...] eihän mul oo semmosta kykyä niinku mitata tässä kohtaa [...] et onko psykopatia vähentynyt tai et mä voisin sanoo et onks se vaikuttanu heidän rikosten uusimisriskiin. **Mähän en tiedä mitä sen jälkeen tapahtuu ku he vankilast lähtee eli mullel oo, tieteellisesti en pysty osottaa että hoito on tuloksellista, mut mul on semmonen kokemus että siinä, se on ollu niinku merkityksellistä ja se on ainaki vaikuttanu siihen että laitosaikanen, niinku laitosaikaset käyttäytymisen ongelmat on vähentyny ja heil on sujunu tää vankeusaika moitteettomasti, et sil on ollu vaikutusta siihen et miten he vankilassa hyvinki käyttäytyy.**”

Vaikka psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikuttavuuden arviointi olikin H3:n vastauksen perusteella vaikeaa varsinkin henkilön vankilasta vapautumisen jälkeen, H3:n subjektiivinen kokemus oli se, että työskentelyllä oli ollut positiivisia vaikutuksia psykopatiapiirteisten henkilöiden vankila-aikaiseen käyttäytymiseen. H3 kuvaili myöhemmin haastattelun edetessä myös sitä, miten psykopatiapiirteiset henkilöt olivat hänen mielestään kokeneet työskentelyn merkitykselliseksi ja tärkeäksi ja saaneet sen ansiosta ”*elämänsä paremmin hallintaan*”; psykopatiapiirteiset henkilöt olivat H3:n mukaan menestyneet lisäksi avovankilassa ja koevapaudessa ja kyenneet korjaamaan perhesuhteitaan:

H3: ”[...] kyl mä nään sen merkityksellisyyden sitte taas näitten pitkäaikaisten asiakassuhteiden kanssa ketkä on ollu sit psykopaatteja, että siinä he tuo hyvin paljo sitä niinku esiinki sitä et **se on ollu merkityksellistä ja niinku tärkeätä se työskentely**. Saattaa niinku kertoo kuulumisia myöhemminki, pitää yhteyttä, ja mä tiedän et se on ollu heille tärkeätä, **he on saanu apua, elämänsä paremmin hallintaan**. [...] Ja se että he sitte täältä eteenpäin siirryttyään he **menestyy vaikka jossai avovankilassa tai jossai koevapaudessa** et saa sielä niinku hommansa suoritettua [...]”

H3: ”[...] ne hyödyt mitä sitte yksilön elämään täällä niinku näkee niin monesti se ois myös niitten perhesuhteiden näkökulmasta et **he saa vankeusaikana niit perhesuhteita korjattuu**, ne saa niitä niinku jotenki merkityksellisemmäksi syvennettyä [...]”⁶

---

⁶ Haastattelun tekstiyhteydestä ilmeni, että H3 puhui psykopatiapiirteisistä henkilöistä.

H7 totesi työskentelyn hyödyistä niin ikään, että psykopatiapiirteisen henkilön oli mahdollista oppia tunnistamaan ajatuksiaan ja impulssejaan ja säätelemään sitä kautta väkivaltaista käyttäytymistään:

*H7: ”[...] mä aattelin et sillon siinä on niinku jotain, jotain niinku muutosta on tapahtunu vaikka se ois vaan se et oppii tunnistamaan niitä asioita, oppii vähän säätelemään sitä omaa toimintaa tai omia impulssejaan eikä aina toimi niitten mukaan, ni sillon mä aattelin et sillon on jotain muuttunu. [...] psykopaattihan hyvin pystyy tähän, et **oppii tunnistamaan niitä ajatuksia, oppii vähän niinku tunnistamaan niitä omia impulsseja eikä aina toimikkaan niitten mukaan**. Ni siitä mä aattelin et sillä tavalla ehkä vois aatella että vaikka joku väkivaltanen käyttäytyminen vähenis.”*

Vankila-aikaisessa käyttäytymisessä tapahtuvien muutosten lisäksi vankilapsykologit kiinnittivät huomiota myös psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn aikana tekemiinsä havaintoihin. H7 viittasikin jo edellä siihen, että psykopatiapiirteinen henkilö kykeni oppimaan tunnistamaan ajatuksiaan ja impulssejaan. H6 kuvaili kahdessa seuraavassa haastattelun aineistotteessa lisäksi sitä, miten psykopatiapiirteisen henkilön asenteissa tapahtuvat muutokset voivat olla yksi osoitus työskentelyn hyödyistä (psykopatiapiirteiden voimakkuus (tai lievyys) saattoi H6:n mukaan vaikuttaa siihen, missä määrin psykopatiapiirteinen henkilö pystyi hyötymään työskentelystä) ja miten psykopatiapiirteinen henkilö oli mahdollista saada tiedostamaan psykopatiapiirteitään ja pohtimaan asioiden ”vaikutuksia itsen kannalta”:

*H6: ”[...] jos siinä terapias niinku osottaa pystyvänsä niitä asioita käsittelemään, **osaa nähä kriittisesti omaa käyttäytymistään** esimerkiksi, niin se nyt vois antaa viitteitä siitä että **on niinku onnistuttu jotain sellasta tekemään tietoseks ja ehkä kyseenalaistetuks jota ei oo aikasemmin tehny, tai oppii ymmärtämään omaa käyttäytymistään paremmin**. Ehkä sellasten kohdalla sit joilla on **lievempinä ne piirteet** ni se että **pääsis myös niihin tunnekokemuksiin**, ni jos niitä on, ni ois tosi tärkeitä, et **ehkä joidenki kohdalla jotain on pystyny**, koska se on yleensä aika tärkeä sen kannalta että vois tapahtua jotain pysyvää muutosta, et **muuten se on enemmän ehkä semmoselle älylliselle tasolle jäävää**.”*

*H6: ”[...] semmosena subjektiivisena kokemuksena niin ainaki **ihmisen pystyy saada tiedostaan niitä piirteitä** ja ehkä sit jonkin verran myös **pohtii niitä vaikutuksia ja huonoja vaikutuksia itsen***

kannalta. *Et useinhan psykopaatit on tietyl tapaa aika, nämä ainakin mitä ite oon kohdannu ni älykkäitä, ja pystyy niitä asioita, pystyy niitä asioita kyllä käsittelemään. Ja usein heille ei oo ongelma myöntää sitä et he on, heillä on psykopaattisia piirteitä. [...]*”

Psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn tuloksellisuuteen vaikutti H10:n mukaan myös työntekijän sinnikkyys. Yhteistyösuhteen rakentamiseen saattoi mennä monta kuukautta aikaa, mutta muutoksen aikaansaaminen oli kuitenkin mahdollista. Tämä ilmenee seuraavasta H10:n haastattelusta poimitusta aineisto-otteesta:

H10: ”[...] On ollu semmosii tyyppejä joo keiden kanssa nimenomaan niinku menee tosi paljon, ne, menee ((nauraa)) monta kuukautta siihen niinku et takutaan sen niinku sen yhteistyösuhteen kanssa, takutaan takutaan takutaan takutaan takutaan, ja sitte jossain kohassa se kääntyy, ni sitte niinku se on tietysti itselle silleen palkitsevaa kun on jaksanu olla niinku sinnikäs. [...]”⁷

Vankilapsykologien positiiviset näkemykset ja kokemukset psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn hyödyllisistä vaikutuksista perustuivat näin ollen enimmäkseen vankilapsykologien tekemiin havaintoihin, jotka koskivat psykopatiapiirteisten henkilöiden vankila-aikaisessa käyttäytymisessä ja puheessa tapahtuneita muutoksia. H1 kiteytti asian seuraavalla tavalla:

*H1: ”[...] yks mistä mä ajattelen et tavallaa sellasia mitä voi yrittää seurata on se että **muuttuuko se vankeusaikanen käytös**, esimerkiks niinku ilmotusten väheneminen tai jos on ollu aikasemmin vankilassaki väkivaltaa, et tapahtuuko jotain käyttäytymisen muutosta ihan siinä arjessa. Ja tota, toine on sit se että miten siinä hoitosuhteen aikana, et **muuttuuko se puhe** [...] nää on niinku ne kaks mittaria millä mä aattelen et on pakko siinä työssä mennä koska muutakaan ei ole, et ei me hirveesti nähä työn seurauksia. Niin jos mä mietin näitten psykopaattisten henkilöitten kanssa työskentelyä mitä tässä nyt muutamia muistelen, niin mä ajattelen että sellasia niinkun **positiivisia signaaleja joidenkin kohalla oli havaittavissa.** [...]*”

---

⁷ Haastattelun tekstiyhteydestä ilmeni, että H10 puhui psykopatiapiirteisistä henkilöistä.

Sen lisäksi, että kaikkien vankilapsykologien mielestä joidenkin psykopatiapiirteisten henkilöiden oli mahdollista hyötyä työskentelystä, toinen *yleinen positiivinen konsensus* -alateemaan liittyvä piirre oli se, että vaikka kaikki vankilapsykologit tunnistivatkin psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä aiheutuvan haitan eri muodoissaan olevan mahdollista⁸, seitsemän vankilapsykologia mainitsi erikseen, ettei työskentelystä ollut heidän mielestään aiheutunut haittaa psykopatiapiirteisille henkilöille tai ettei heillä ollut siitä havaintoa, ja kyseiset haitan vähäisyyteen viittaavat vankilapsykologien kertomukset liittyivät osittain manipuloinnin taitojen oppimiseen, jota ei pidetty kovin merkittävänä uhkana. Olen poiminut näistä esimerkeiksi aineisto-otteet H1:n ja H3:n haastatteluista (H1:n ja H3:n vastauksia edelsi kysymys siitä, onko työskentelystä heidän mielestään aiheutunut haittaa psykopatiapiirteisille henkilöille) sekä H6:n ja H9:n haastatteluista (H6:n ja H9:n vastaukset liittyivät ensisijaisesti manipuloinnin taitojen oppimiseen). Käsittelen ensin H1:n ja H3:n vastauksia ja sitten H6:n ja H9:n vastauksia.

H1: "[...] mun on rehellisesti sanottuna vaikee nähä et miten terapiasta vois olla haittaa. Pahin haitta on ehkä se et se ei johda mihinkään ja aika menee hukkaan. [...] mä en usko että terapian kautta joku pystyisi tekemään vielä enemmän paha muille, sitä mä en tavota. Et en usko et sikäli terapialla vois tehdä haittaa, mut se haitta voi olla sit se niinku resurssihaitta, et se on joltain muulta pois jos mä oon turhaa yrittäny jonkun kaa."

H3: "[...] Haittaa. Ei ehkä, ei mulle oo tullu vielä esiin sellast et mä vois in sanoa et ois haittaa tullu. Ne on enemmän ehkä jääny sillai että he on ollu siinä hyötytarkoituksessa hakeutunu vastaanotolle, heil on ollu ajatuksena et mun kautta he saa jotain asiaansa edistettyä, siis jotain sekundaarista asiaa, saada siirto toiseen vankilaan, poistumislupia, perhetapaamisia [...] he eivät oo saaneet vaan sitä mitä haluavat ja siinä mielessä he sit tyytyy siihen, mutta et se ois aiheuttanu jotain pysyvämpää haittaa ni en ainakaan oo havainnu vielä [...]"

H1:llä ja H3:lla oli molemmilla samansuuntaisia ajatuksia psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä: siitä ei uskottu aiheutuneen psykopatiapiirteisille henkilöille haittaa. Lisäksi he laajensivat ajatustaan viittaamalla työskentelyyn liittyviin toissijaisiin haittoihin, kuten ajan hukkaan

---

⁸ Tällaisia mahdollisia haittoja olivat esimerkiksi ryhmätyöskentelystä ryhmän muille jäsenille aiheutuva haitta, työntekijälle aiheutuva haitta ja psykopatiapiirteiden vahvistamisen haitta.

menemiseen (H1) ja siihen, että psykopatiapiirteiset henkilöt eivät olleet saavuttaneet sekundaarisia tavoitteitaan (H3), mutta työskentelystä itsestään ei ollut vankilapsykologien mukaan aiheutunut psykopatiapiirteisille henkilöille haittaa.

Manipuloinnin taitojen oppimista psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä mahdollisesti aiheutuvana haittana ei myöskään pidetty kovin merkittävänä uhkana: vaikka kahdeksan vankilapsykologia puhuikin vastauksessaan manipuloinnin taitojen oppimisesta, kuuden vankilapsykologin vastauksesta ilmeni, etteivät he pitäneet sitä erityisen huomattavana riskinä tai ettei heillä ollut siitä konkreettista havaintoa, ja vain yksi vankilapsykologi (H2) kuvaili sitä, miten psykopatiapiirteinen henkilö oli hänen mielestään oppinut työskennellessään manipuloinnin taitoja. Olen poiminut edellä mainituista kuudesta vankilapsykologin vastauksesta esimerkeiksi aineistotteet H6:n⁹ ja H9:n haastatteluista:

J: ”[...] mikä sun näkemys on siitä että onko tuota tällasesta terapiasta ollu sun mielestä mahdollisesti haittaa?

*H6: En oo huomannu sellasta. Mutta siihen usein viitataan kirjallisuudessa että se on niinku yks riski, että **ku oppii tällasia psykologisia analysointimenetelmiä** siinä terapiassa ni niitä saattas sit ikäänku pystyy käyttää siinä että **on enemmän keinoja jotenki manipuloida ihmisiä**, et lisääntyy viel entisestään tavallaan niinku sellaset kyvyt joita sit voi käyttää hyvään tai huonoon.*

J: Mut siis onko niin että sä et oo tällasta niinkun havainnu että ois niinkun oppinu näitä manipuloinnin tapoja ja sitte käyttäny niitä?

H6: Ei oo sellasesta varsinaisesti todisteita.”

H9: ”[...] mä en ite tunnista ainakaan että ne työskentelyt mitä mä oon tehny että niissä ois hirveesti niinkun haittaa päässy tulemaan koska, niinku mä sanoin tossa, ni ne usein jää aika pinnallisiks ja etäisiks ne työskentelysuhteet sillä tavalla että. Sehän ni joskus peloteltu vähän että niinkun psykopaatit voi niinku oppia [...] keinoja manipuloimaan ihmisiä jotenkin. Niin tota sillon ku se psykopatia on tiedossa, niin tota se, siin aika hyvin ollaan kuitenkin kartalla siitä manipuloinnin niinku mahdollisuudesta, ja mä ainaki ite oon aika tarkka siinä että mä en siihen niinku tarjois hirveesti uusia välineitä. Et tota noi niin sillä tavalla siit ei välttämättä nyt ainakaan

---

⁹ Haastattelun tekstiyhteydestä ilmeni, että H6 puhui psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn vaikutuksista.

niinku muille ihmisille haittaa oo. Ja sit se että se niinku työskentelysuhde jää pinnalliseks, ni sit mä en usko että siitä nyt hirveesti tulee haittaa myöskä sille tota noi ni itse niinku vangille siinä kohtaa.”

H6:n ja H9:n haastattelujen aineisto-otteista ilmeni muutama psykopatiapiirteisten henkilöiden manipuloinnin taitojen oppimiseen liittyvä seikka. H6:n mukaan kirjallisuudessa viitattiin usein siihen, että terapiassa olisi mahdollista oppia manipuloimaan toisia ihmisiä paremmin, mutta H6:lla ei ollut tällaisesta omakohtaista kokemusta. H9 ei myöskään tunnistanut työskentelystä aiheutuneen psykopatiapiirteisille henkilöille (tai muille) haittaa, vaikka hän olikin H6:n tapaan tietoinen siitä, että manipuloinnin taitojen oppimiseen oli viitattu muissa yhteyksissä. H9:n mukaan vingin psykopatian tiedostaminen toimi lisäksi suojaavana tekijänä manipuloinnin taitojen oppimista vastaan, koska työntekijä oli silloin tietoisempi manipuloinnin mahdollisuudesta ja tarkempi siinä, ettei tulisi opettaneeksi manipuloinnin taitoja psykopatiapiirteiselle henkilölle. Osa muista vankilapsykologeista viittasi myös manipuloinnin taitojen opettamiselta suojaaviin tekijöihin, joita olivat esimerkiksi tiettyjen menetelmien välttäminen, itsereflektio, työnohjaus ja vankilapsykologin ammattitaito.

Psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä aiheutuneet havaitut haitat liittyivätkin ensisijaisesti ryhmämuotoiseen työskentelyyn, mutta sen lisäksi yksi vankilapsykologi (H2) kuvaili sitä, miten psykopatiapiirteinen henkilö oli hänen mukaansa oppinut työskentelyn kautta manipuloinnin taitoja:

*H2: ”[...] ei tietysti yhden perusteella mutta hänen kohdallaan ainakin, ku hän sai melkein täydet pisteet niissä psykopatiatesteissä, ni tavallaan tukee sitä että **hoidosta ei oo hyötyä, voi olla jopa haittaa, että hän oppi paremmin manipuloimaan muita ihmisiä [...]**”*

Ryhmämuotoisen työskentelyn haittoihin tai mahdollisiin haittoihin viittasi puolestaan neljä vankilapsykologia. Heidän kuvaamansa havaitut tai mahdolliset haitat liittyivät lähinnä ryhmän muille jäsenille ja työntekijöille aiheutuviin haittoihin. Olen poiminut tästä esimerkiksi aineisto-otteen H1:n haastattelusta:

H1: ”[...] mun mielestä siitä oli **haittaa et otettiin tää poikkeuksellisen psykopaattinen ja tunnekylmä ihminen ryhmään vaikka se ei ollu terapiaa edes, mut et mä aattelen et hänestä oli **haittaa näille muille ryhmäläisille, ja hänestä oli **haittaa meille ohjaajille, et meidän ei ois tarvinnu altistua hänelle [...]**”****

3.3.2. Lisätutkimuksen tarve

Kuten *varovaisen positiivinen konsensus* -alateeman käsittelystä ilmeni, vankilapsykologien arviot työskentelyn vaikuttavuudesta perustuivat enimmäkseen heidän vankilassa tekemiinsä psykopatiapiirteisten henkilöiden käyttäytymiseen ja puheeseen liittyviin huomioihin. Tämän lisäksi muutama vankilapsykologi viittasi vankilasta vapautuneiden psykopatiapiirteisten henkilöiden uusia vankilatuomioita koskeviin havaintoihinsa. Olen poiminut tästä esimerkiksi aineisto-otteen H2:n haastattelusta:

H2: ”[...] jos **on muutamia vuosia kuitenkin että ei oo rikoksia, ainakaan ei semmosia että joutuu vankilaan saakka, ni jonkun aikaahan sillä on voinu jopa olla tehoa. Ja tiedän että ainaki tää niinku tää joka on niinkun todennetusti psykopaatti, niin että hän on toiminu niinkun yhteiskunnassa ja lähes ihan niinku tavallisena kansalaisena. [...] Kyl mä uskon että jotain vaikutusta on ollu** mutta se ei kanna niinkun, **se ei oo kantanu sitte loputtomii.**”¹⁰

Edellisestä aineisto-otteesta oli havaittavissa, että H2 uskoi työskentelyllä voineen olla vaikutusta psykopatiapiirteisen henkilön uusintarikollisuuteen sitä ehkäisevästi, mutta että työskentelyn vaikutukset eivät kuitenkaan olleet olleet pysyviä. H9 kuvaili vankilasta vapautuneiden psykopatiapiirteisten henkilöiden uusiin vankilatuomioihin liittyviä näkemyksiään ja kokemuksiaan puolestaan seuraavalla tavalla:

---

¹⁰ Haastattelun tekstiyhteydestä ilmeni, että H2 puhui vankilasta vapautuneen, mutta rikoksensa uusineen psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn vaikutuksista.

H9: ”[...] se mikä mun työtä tekee niinku vaikeeks on se että ne jotka on tietysti ni tosi vaikeita ja tulee uudestaan vankilaan ni ne mä muistan. Ja sitten ne jotka on ollu ehkä vaikeita mut sit ku ne on jääny siviiliin ni nehä niinku unohtaa sitte. Ni on **niitäki tyyppejä kyllä ollu joissa on niit psykopaattisii piirteitä ollu ja mä en oo heihin törmänny enää sit jatkossa. Mä en sit tiedä siitä että, et mikä on niinku oikeesti se mun tekemän työn vaikutus tai ylipäänsä vankilan, vankilassa tehdyn työskentelyn vaikutus ollu siihen käyttäytymisen muutokseen. [...]**”

H9:n havainto oli se, että kaikki vankilasta vapautuneet psykopatiapiirteiset henkilöt eivät välttämättä olleet päätyneet takaisin vankilaan, mutta H9 ei pystynyt sanomaan sitä, missä määrin hänen työnsä oli vaikuttanut psykopatiapiirteisten henkilöiden ”käyttäytymisen muutokseen”. H6:lla oli vastaavanlaisia ajatuksia psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksista uusintarikollisuuteen ja muuhun käyttäytymiseen:

H6: ”[...] useinhan psykopaatit on tietyl tapaa aika, nämä ainakin mitä ite oon kohdannu ni älykkäitä, ja pystyy niitä asioita, pystyy niitä asioita kyllä käsittelemään. Ja usein heille ei oo ongelma myöntää sitä et he on, heillä on psykopaattisia piirteitä. Mutta siitä sitte että **onko esimerkiks minun apu vähentäny jonkun tuota uusintarikollisuutta tai millä tavalla se ois sitte konkreettisesti näkyny heidän käyttäytymisessä muuten ni siitä on tosi vaikee sanoo mitään. [...]**”

Siinä missä H6 ja H9 viittasivat edellä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn merkitykseen suhteessa sen vaikutuksiin, neljä muuta vankilapsykologia kuvailivat vastauksissaan psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikuttavuuden arvioinnin haasteita. Olen poiminut tästä esimerkiksi aineisto-otteen H7:n haastattelusta (H7:n vastausta edelsi kysymys siitä, millaisia havaintoja hän oli tehnyt psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksista):

H7: ”[...] **näitten ohjelmatöitten vaikuttavuuttahan usein yritetään arvioida mut mul on vähän semmonen olo että niittenkin arvioiminen on tosi vaikeeta. Miten esimerkiks vaikka mitattais sit uusintarikollisuutta, että eiks se kerro mitään et jos se on se tyyppi on jättäny jonkun teon tekemättä, tai se vaikka tekee sitten niinku, se on vaikka se on nyt vankilassa vaikka murhasta tai taposta, sit se vapautuu ja sen jälkeen se palaa sinne vaikka vaan, vaikka vaan törkeästä pahoinpitelystä, ni**

sillonhan se on jo tavallaan lieventyny, sillonhan se olis jo niinku joku asia ois vaikuttanu. Mut et miten sitä mitataan niin, niinku tän työn vaikuttavuutta, niin se on ihan hirveen vaikeeta ja ellei miltei mahdotonta. [...] Tai sit voi olla että ne vaikutukset vaikka näkyy et nyt tää joku tyyppi on tässä vastaanotolla, käy muutaman kerran, ja sit se tekee vielä jotain vaikka mitä sen jälkeen, mut sit joskus vaikka kymmenen vuoden päästä se jotenki rupeeki toimimaan toisin, ni miten me mitataan sillon tässä et mikä tässä loppujen lopuks vaikutti. [...]”

Työskentelyn vaikuttavuuden arviointi ja mittaaminen oli H7:n mukaan erittäin vaikeaa, ja hän perusteli näkemystään pohtimalla muutoksen tunnistamiseen ja arviointiin liittyviä lukuisia haasteita. Vaikutusten mittaamista saattoivat vaikeuttaa esimerkiksi muut muutokseen liittyvät tekijät. Tähän seikkaan viittasi vastauksessaan myös H8, kun esitin hänelle kysymyksen psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksia koskevista havainnoista:

H8: ”Toi onkin vaikee kysymys koska niitä tuloksiahan ei myöskään, mehän emme niitä näe. Että tulostahan on se että jos, tai todennäköisesti se paras vaikutus ja todistetusti niinku paras tulos on se että jos ihminen ei päädy vankilaan, mut se et siinä, niinku uudelleen, mut siinäki vaikuttaa niin moni muu asia ja ihan muut kun niinkun tämmöset niinku psykologiset seikat. Saako ihminen asuntoa ja kaikkee tän tyyppistä. [...]”

H8:n vastauksesta ilmeni, että työskentelyn ”paras tulos on se että jos ihminen ei päädy vankilaan [...] uudelleen”. Haastavaksi työskentelyn vaikuttavuuden arvioinnin teki kuitenkin se, että vankilaan uudelleen päätymiseen liittyi monia muitakin asioita, kuten asunnon saaminen. Tämän lisäksi H8 viittasi vastauksessaan siihen, etteivät vankilapsykologit nähneet työnsä tuloksia; tekstiyhteydestä päätellen H8 tarkoitti tällä vankilaan uudelleen päätymistä. Myöhemmin haastattelussa H8 täydensi ajatustaan toteamalla, etteivät vankilapsykologit tienneet, mitkä tekijät vaikuttivat henkilön vankilasta poissa pysymiseen: oliko hän oppinut kanavoimaan toimintaansa uudella tavalla vai oliko hänestä tullut vain taitavampi rikostentekijä?

H8: ”[...] ne tulokset ei tänne niin selkeästi näy koska me emme tiedä mitä [...] ihmisille sen jälkeen tapahtuu ku he täältä lähtee, onko he vaa niinku taitavampia sen jälkeen niin että he tekee rikoksia

joista he ei jää kiinni, vai onko he niinkun oikeesti onnistunu kanavoimaan sitte sitä toimintaansa niin että se ei enää vankilaan johda. [...]”

H3 viittasi myös psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutusten mittaamisen haasteisiin ja totesi, ettei pystynyt osoittamaan työskentelynsä tuloksellisuutta, koska ei tiennyt, mitä psykopatiapiirteisille henkilöille tapahtui vankilasta vapautumisen jälkeen. Tämä ilmenee seuraavasta H3:n haastattelusta poimitusta aineisto-otteesta:

H3: ”[...] eihän mul oo semmosta kykyä niinku mitata tässä kohtaa [...] et mä saisin mitattua et onko psykopatia vähentynyt tai et mä voisin sanoo et onks se vaikuttanu heidän rikosten uusimisriskiin. Mähän en tiedä mitä sen jälkeen tapahtuu ku he vankilast lähtee eli mulle ei oo, tieteellisesti en pysty osottaa että hoito on tuloksellista [...]”

Yksi vankilakuntoutuksen vaikuttavuuden tutkimuksen ongelmista Suomessa onkin H1:n mukaan se, ettei tutkimusaineistoa ole riittävästi tarjolla. Tutkimusta ei myöskään ole tehty kovin paljoa, ja esimerkiksi pitkän väkivaltaohjelman vaikutuksia koskevat tutkimustulokset ovat parhaimmillaankin ristiriitaisia. Menetelmien toimivuudesta on H1:n mukaan vaikeaa saada asianmukaista näyttöä. Edellä mainitut seikat ilmenevät seuraavasta H1:n haastattelusta poimitusta aineisto-otteesta:

H1: ”[...] vankilakuntoutuksen vaikuttavuuden tutkimustaha on, se on hirvittävän haastavaa tehdä ja sitä on tehty aika vähän. Että Suomessa kun ännä kertyy hitaasti ni se on todellinen ongelma, että meillä ei lopulta oo hirveesti dataa. Ja tota, esimerkiks vaikka toi niinku pitkän väkivaltaohjelman vaikutuksista, ni siitä on parhaimmillaanki ristiriitasta tietoo, ei oo kunnan näyttöä. Et vaikka sit yleisellä tasolla kansainvälisesti voidaan todeta et CBT pohjaset menetelmät on niinku se paras veikkaus millä mennään. Mut että on hirvittävän vaikee saada niinku tieteellistä näyttöä siitä et mikä toimii. [...]”

Psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikuttavuuden tutkimuksen tarpeeseen viittasivat myös H3:n näkemykset ja kokemukset siitä, missä määrin hänen tekemäänsä työtä ja sen

tuloksia oli tutkittu, ja millä tavoin ihmiset hänen mukaansa yleisesti ottaen suhtautuivat psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn:

H3: "[...] ei kukaan oo kysyny multa psykopaattien hoidosta."

H3: "[...] harvoin sitä ihmisiä niinku kiinnostaa sillai kuulla, tai sit se on se semmonen ehkä tota kielteinen suhtautuminen ylipäättänsä siihen että psykopaatteja hoidetaan mikä aika monesti tulee, ja semmonen että mitä mä niitten päätä alan silittelemään, niinku semmonen negatiivinen [...]"

H3: "[...] voisko pikkuse uskoo myös siihen että tällä vois olla jotain merkitystä tai vaikutusta, tai kattoo niitä mun asiakaskeissejä, vaikka tarkastella et miten niis on mennyt [...]"

Edellä olevista H3:n haastattelun aineisto-otteista ilmeni, ettei kukaan ollut kysynyt häneltä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä, ettei ihmisiä yleisesti ottaen kiinnostanut kuulla psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä, että psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn suhtauduttiin usein kielteisesti, ja että hänen asiakastapauksiaan tutkimalla voisi saada lisää tietoa työskentelyn vaikuttavuudesta.

H9:n mukaan psykopatiapiirteisille henkilöille tarkoitetut tutkitusti toimivat ohjelmat ja hoitomallit antaisivatkin työntekijöille lisää tukea psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn. Tämä ilmenee seuraavasta H9:n haastattelusta poimitusta aineisto-otteesta:

H9: "[...] jos meillä ois sitte vaikkapa niinku ohjelmia taikka tämmösiä niinku hoitomalleja jotka on nimenomaan tarkotettu henkilöille joilla on niinku psykopatiapiirteitä, ja sit siin ois niinku selkeesti todistettua näyttöö et ne toimii, ni sehän antas semmosta niinkun selkänöjaa sille että niinku työntekijät uskaltas ehkä niinku rohkeemmin lähtee tekemään töitä. Koska mä myönnän että mulla ittelläni on aina se semmonen tietty varauksellisuus siinä, siinä siinä siinä psykopaatin kans työskenneltäessä että, et tota noi ni, se varmaan niinku auttais joo."

4. POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla oli psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn vaikuttavista tekijöistä (*tutkimuskysymys 1*) ja millaisia näkemyksiä ja kokemuksia vankilapsykologeilla oli psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksista (*tutkimuskysymys 2*). Temaattisen analyysin tuloksena tunnistin aineistosta kolme pääteemaa, joista *työskentelyn edellytykset* ja *työskentelyn fokukset* vastasivat vaikuttavuustekijöitä koskevaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ja *työskentelyn vaikutukset* vaikutuksia koskevaan toiseen tutkimuskysymykseeni. Tunnistin aineistosta lisäksi kahdeksan alateemaa, joista *tieto ilmiöstä, omaan etuun perustuva vs. ulkoinen motivaatio* ja *psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot (työskentelyn edellytykset)* sekä *luottamuksen rakentaminen, psykopatian hoito vs. käyttäytymiseen vaikuttaminen* ja *menetelmien monipuolisuus ja tavoitteiden asettaminen (työskentelyn fokukset)* vastasivat ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ja *varovaisen positiivinen konsensus* ja *lisätutkimuksen tarve (työskentelyn vaikutukset)* toiseen tutkimuskysymykseeni.

Vankilapsykologien kertomusten perusteella psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikuttavuustekijöiden ja työskentelyn vaikutusten välillä oli havaittavissa yleisellä tasolla tietty punainen lanka. Työntekijöillä tuli ensinnäkin olla riittävästi tietoa psykopatiailmiöstä. Psykopatiapiirteisen henkilön työskentelymotivaation tuli puolestaan perustua hänen omaan etuunsa. Psykopatiapiirteillä sekä niiden kombinaatioilla ja aste-eroilla oli lisäksi vaikutusta siihen, missä määrin psykopatiapiirteisen henkilön kanssa oli mahdollista ja järkevää työskennellä. Luottamuksen rakentaminen nähtiin taas sen perustana, että vaikuttava työskentely psykopatiapiirteisen henkilön kanssa oli ylipäätään mahdollista. Työskentelyn keskeisimpänä tavoitteena oli lisäksi psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymiseen – ei niinkään hänen persoonallisuuteensa – vaikuttaminen. Työskentelyn tavoitteet yhdessä psykopatiapiirteisen henkilön yksilöllisten ominaisuuksien kanssa ohjasivat myös käytettyjen menetelmien valintaa. Työskentelyn edellytykset ja fokukset kytkeytyivät puolestaan työskentelyn vaikutuksiin saavutettujen hyötyjen ja mahdollisten haittojen muodossa. Vankilapsykologien kertomusten perusteella psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikuttavuudesta tarvittiin myös nykyistä enemmän tutkimustietoa. Edellisten lisäksi vankilasysteemi asetti omat haasteensa psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelylle.

4.1. Tutkimuksen tulokset

Psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn ensimmäisenä edellytyksenä oli, että työntekijöillä (sekä vankilapsykologeilla että muulla vankilan henkilökunnalla) oli riittävästi tietoa psykopatiailmiöstä. Näin työntekijät saattoivat paremmin välttyä psykopatiapiirteisten henkilöiden vahingollisten toimintamallien, kuten manipuloivan oman hyödyn tavoittelun, vahvistamiselta. Tämä tutkimustulos on sopusoinnussa Salekinin ym. (2010) näkemyksen kanssa, jonka mukaan manipuloinnin asianmukainen tunnistaminen voi tukea psykopaattien hoitoa. Psykopatiailmiötä koskevan tiedon lisääntymisellä voidaan ajatella olevan myös laaja-alaisempi psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn edellytyksiä edistävä merkityksensä: tutkimustiedon lisääntyessä näkemykset psykopaattien hoidettavuudesta ovat muuttuneet vähitellen negatiivisemmista (Hare, 2004; Harris & Rice, 2006; Rice ym., 1992) positiivisemmiksi (Polaschek, 2014; Sewall & Olver, 2019).

Vankilapsykologit mainitsivat myös psykopatiapiirteisen henkilön motivaation yhtenä keskeisenä työskentelyn edellytyksenä. Tämä asettaa epäilemättä omat erityishaasteensa vankilapsykologien työlle, koska psykopaattien hoitomotivaatiota on pidetty yleisesti ottaen heikkona (Dolan & Doyle, 2007; Hemphill & Hart, 2002; Reid & Gacono, 2000; Salekin ym., 2010) ja koska vankilasysteemi tuottaa omia ulkoisia motivaatiotekijöitään esimerkiksi rangaistusajan suunnitelman muodossa. Vankilapsykologien kertomusten perusteella psykopatiapiirteisten henkilöiden työskentelymotivaation tulisikin liittyä heidän omaan etuunsa, kuten ajatukseen siitä, miten he voisivat jatkossa käyttäytyä siten, etteivät joutuisi enää vankilaan. Omaan etuun perustuvaa motivaatiota koskevat vankilapsykologien näkemykset ovat kiinnostavia, koska Glennin ym. (2017) mukaan mielihyvän, taloudellisen menestyksen, vallan ja aseman tavoittelu ovat psykopaatteja motivoivia tekijöitä. Voitaisiko kyseisillä kiinnostuksen kohteilla tukea myös psykopatiapiirteisten henkilöiden työskentelymotivaatiota? Aiheutuisiko niiden soveltamisesta haittaa psykopatiapiirteisille henkilöille tai heidän ympäristöilleen?

Psykopatiapiirteiden nähtiin myös haittaavan psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyä; vankilapsykologit mainitsivat muun muassa huijaavan ja manipuloivan käyttäytymisen, tunteettomuuden ja empatian puuttumisen, vastuuttomuuden (omista teoista), patologisen valehtelun sekä lipevyuden ja pinnallisen charmikkuuden. Näkemykset manipuloivuuden ja valehtelun (Dolan & Doyle, 2007; Salekin ym., 2010) sekä tunteettomuuden (Salekin ym., 2010) ja empatian puutteen

(Salekin ym., 2010; Walton ym., 2018) hoitovastaisuudesta saavat tällä tavoin tukea. Empatian puutteen ja tunteettomuuden merkityksen osalta tutkimukseni tuloksissa esiintyi kuitenkin jonkin verran vaihtelua. Yhden haastatellun vankilapsykologin mukaan psykopatiapiirteisen henkilön empatiakykyä voisi olla mahdollista kasvattaa, ja tämä tukee Salekinin (2002) tutkimusta. Psykopatiapiirteiden haitallisuudessa, kombinaatioissa ja voimakkuudessa oli myös työskentelyvastaisuuteen vaikuttavaa vaihtelua vankilapsykologien kertomusten perusteella. Kaikki tämä viittaisi siihen, että vaikka psykopatiapiirteillä onkin merkitystä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä, niitä ei tulisi pitää työskentelyn ehdottomana esteenä. Mustavalkoinen ajattelu saattaisi esimerkiksi rajoittaa vankilasysteemin psykopatiapiirteisille henkilöille tarjoaman tuen määrää.

Psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn fokuksista ensimmäinen liittyi puolestaan luottamuksen rakentamiseen, mikä nähtiin kaiken työskentelyn perustana. Tämä tukee Puolakan (2020) näkemystä. Vaikka luottamuksen rakentamista pidettiin haasteellisena (vrt. Hemphillin ja Hartin (2002) mainitsemaan psykopatiaan liittyvään luottamuksen puutteeseen) tarvittavan ajan, psykopatiapiirteisiin liittyvän huijaavuuden sekä vankilasysteemin valvonnallisen ja rankaisevan roolin vuoksi, sitä pidettiin myös mahdollisena. Ajatus luottamuksen rakentamisen mahdollisuudesta on samansuuntainen Konttilan ja Holmalahden (2009) mainitseman esimerkin kanssa, mikä antaa toivoa. Kuitenkin ainoastaan neljä vankilapsykologia kymmenestä viittasi kertomuksessaan luottamuksen rakentamiseen. Tämä on mielestäni yllättävää, kun ottaa huomioon luottamuksen merkityksen psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä. Kenties luottamuksen rakentamista pidettiin siinä määrin ilmeisenä työskentelyn fokuksena, ettei se tullut kaikkien haastateltavien mieleen. Luottamuksen rakentamisen mekanismeja olisi kuitenkin syytä tutkia lisää.

Toinen keskeinen työskentelyn fokus liittyi psykopatiapiirteisten henkilöiden (rikolliseen) käyttäytymiseen vaikuttamiseen, mitä pidettiin psykopatian hoitoon nähden ensisijaisena. Psykopatiapiirteisten henkilöiden käyttäytymisen muutoksen nähtiin olevan yleisesti ottaen mahdollista, mutta psykopatiaan vaikuttaminen (psykopatian hoito) jakoi vankilapsykologien mielipiteitä: osa piti sitä mahdollisena, osa mahdollisena. Vankilapsykologien kertomuksissa oli havaittavissa jako psykopatiapiirteisten henkilöiden psykopatiaan liittyvän persoonallisuuden ja käyttäytymisen välillä, mikäli psykopatian hoidon voitiin tulkita viittaavan psykopatian faktorirakenteen interpersoonallis-affektiiviseen puoleen eli persoonallisuuden piirteitä kuvaavaan 1. faktoriin. Yksi haastatelluista vankilapsykologeista totesi esimerkiksi, että ”[...] *ne miehet kyl pystyy sitä käyttäytymistään muuttaa, se persoonallisuus siit ei varmaan hirveesti muutu [...]*”. Tällä tavoin

Polaschekin ja Dalyn (2013) ja Polaschekin (2014) näkemykset psykopaattien käyttäytymisen muutoksen eli psykopatian faktorirakenteen antisosiaalisen puolen (2. faktorin) muutoksen mahdollisuudesta saavat tukea. Vankilasysteemi piti kuitenkin yllä vankien haitallisia toimintamalleja, mikä asetti omat haasteensa käyttäytymisen muutokselle.

Jotkut vankilapsykologeista pitivät silti psykopatian hoitoa jossain määrin mahdollisena. Tämä on kiinnostava havainto, mikäli psykopatian hoidolla viitattiin tässä yhteydessä psykopatiapiirteisten henkilöiden persoonallisuuteen vaikuttamiseen. Vankilapsykologien kertomusten perusteella esimerkiksi huijaava ja manipuloiva käyttäytyminen, tunteettomuus ja empatian puuttuminen, vastuuttomuus (omista teoista), patologinen valehtelu sekä lipevyys ja pinnallinen charmikkuus nähtiin psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyä haittaavina psykopatiapiirteinä. Mikäli vastuuttomuuden voitiin ajatella viittaavan vastuuttomuuteen omista teoista (kuten asian tulkitsin olevan), tällöin kaikki edellä mainitut työskentelyä haittaavat piirteet sisältyivät psykopatian persoonallisuutta kuvaavaan 1. faktoriin, jonka muutosta pidettiin Polaschekin ja Dalyn (2013) sekä Polaschekin (2014) mukaan käyttäytymisen muutosta vaikeampana. Yhden haastatellun vankilapsykologin mielestä psykopatiapiirteisten henkilöiden empatiakykyyn oli kuitenkin mahdollista vaikuttaa, ja toinen haastateltu vankilapsykologi totesi, että *"[...] psykopatiaa voi hoitaa [...]"*. Koska näkemys psykopatiapiirteisten henkilöiden empatiakykyyn vaikuttamisen mahdollisuudesta tukee Salekinin (2002) tutkimusta ja koska empatian puutteen pysyvyyttä koskevaa tietoa on suhteellisen vähän (Salekin ym., 2010), psykopatiapiirteisten henkilöiden empatiakyvyn kasvattamista olisi syytä tutkia lisää. Tämän tutkimuksen tulosten ja aiempien tutkimusten perusteella voidaankin päätellä, ettei psykopatian täydellistä hoitamattomuutta koskevaa mustavalkoista ajattelua tulisi sellaisenaan pitää ehdottomana totuutena.

Psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn fokuksiin liittyivät luottamuksen rakentamisen ja käyttäytymiseen vaikuttamisen lisäksi menetelmien monipuolisuus ja tavoitteiden asettaminen. Vankilapsykologit viittasivat kertomuksissaan muun muassa skeematerapiaan, kognitiivisiin terapioihin, ryhmämuotoiseen työskentelyyn ja haavoittuvuuksien käsittelyyn. Työskentelyn tavoitteet, psykopatiailmiö ja riski-tarve-vastaavuus periaate ohjasivat puolestaan soveltuvien ja käytettyjen menetelmien valintaa. Vankilapsykologit olivat suhteellisen yksimielisiä skeematerapian menetelmien (potentiaalisista) hyödyistä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä, mikä antaa tukea skeematerapian positiivisia vaikutuksia heijasteleville tutkimuksille (Bernstein ym., 2012; Chakhssi ym., 2014). Kognitiivisen terapian menetelmien, ryhmämuotoisen työskentelyn ja haavoittuvuuksien käsittelyn soveltuvuudesta tai hyödyllisyydestä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä oli kuitenkin jonkin verran näkemyseroa

vankilapsykologien kertomuksissa. Tämä on kiinnostavaa, koska esimerkiksi kognitiivis-behavioraalisten menetelmien vaikuttavuudesta löytyy hieman ristiriitaista tutkimustietoa (Hecht ym., 2018). Kenties työskentelyn tavoitteet vaikuttavat siihen, missä määrin kognitiivisen terapian menetelmistä, ryhmämuotoisesta työskentelystä ja haavoittuvuuksien käsittelystä ajatellaan olevan hyötyä. Erilaisten menetelmien soveltuvuudesta ja toimivuudesta tarvittaisiinkin vankilapsykologien kertomusten perusteella lisää tutkittua tietoa.

Vankilapsykologien kertomuksissa oli havaittavissa myös psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksiin liittyvä varovaisen positiivinen konsensus: vaikka suurin osa vankilapsykologeista viittasikin siihen, että kaikki psykopatiapiirteiset henkilöt eivät välttämättä hyötyisi työskentelystä, kaikki vankilapsykologit olivat sitä mieltä, että osa psykopatiapiirteisistä henkilöistä voisi hyötyä työskentelystä. Havaitut hyödyt liittyivät muun muassa vankila-aikaisessa käyttäytymisessä ja asenteissa tapahtuneisiin muutoksiin sekä ajatusten ja impulssien tunnistamiseen. Psykopatiapiirteisille henkilöille työskentelystä aiheutuva haitta, kuten manipuloinnin taitojen oppiminen, ei ollut vankilapsykologien kertomusten perusteella myöskään erityisen todennäköinen tai merkittävä uhka – ainoastaan yksi vankilapsykologi mainitsi, että psykopatiapiirteinen henkilö oli hänen mielestään oppinut työskennellessään manipuloinnin taitoja. Vankilapsykologien kertomusten perusteella työskentelyyn liittyikin haitoilta suojaavia tekijöitä, kuten psykopatiaailmiön tiedostaminen. Kenties se, että kaikki vankilapsykologit tunnistivat työskentelystä aiheutuvien erityyppisten haittojen olevan sinällään mahdollisia, toimi samanaikaisesti myös haitoilta suojaavana tekijänä. Psykopatiapiirteisten henkilöiden ryhmätyöskentelyssä mukana olemisesta saattoi kuitenkin olla haittaa ryhmän muille jäsenille.

Edellä mainitut työskentelyn vaikutuksia koskevat tutkimustulokset antaisivat viitteitä siitä, ettei psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vaikutuksiin liittyviin kysymyksiin ole olemassa yhtä oikeaa vastausta. Tämän tutkimuksen tulokset näyttäisivät mukailevan tutkimuksia, joiden perusteella psykopaatit voisivat hyötyä saamastaan hoidosta (Polaschek, 2014; Salekin, 2002; Sewall & Olver, 2019), mutta tutkimukseni tulokset eivät kuitenkaan sulje kokonaan pois sen mahdollisuutta, etteikö hoidosta voisi olla myös haittaa psykopateille (tai psykopatiapiirteisille henkilöille) (De Brito ym., 2021; Hare, 2004; Rice ym., 1992). Koska psykopatiapiirteisten henkilöiden oli vankilapsykologien kertomusten perusteella mahdollista hyötyä työskentelystä ja koska myös muut tutkimukset tukivat tätä näkemystä, ajatusta psykopatiapiirteisten henkilöiden (tai psykopaatien) ehdottomasta hoitamattomuudesta tulisi sellaisenaan välttää. Huomio kannattaisikin keskittää haittojen sijasta työskentelyn positiivisia vaikutuksia tukeviin ja edistäviin sekä työskentelystä mahdollisesti aiheutuilta haitoilta suojaaviin tekijöihin. Tämän tutkimuksen tulosten

perusteella voitaisiin tiivistetysti todeta, että psykopatiapiirteisten henkilöiden oli mahdollista hyötyä työskentelystä, kun 1) työntekijällä oli riittävästi psykopatiailmiötä koskevaa asiantuntemusta, 2) psykopatiapiirteisellä henkilöllä oli riittävästi omaan etuun perustuvaa motivaatiota työskentelyyn, 3) psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot oli asianmukaisesti huomioitu, 4) psykopatiapiirteisellä henkilöllä oli riittävästi luottamusta työntekijään, 5) työskentely keskittyi psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymiseen vaikuttamiseen ja 6) työskentelyn tavoitteet ja menetelmät oli määritelty ja valittu oikein. Näiden seikkojen huomioiminen voisi myös ehkäistä työskentelystä mahdollisesti aiheutuvia haittoja.

Työskentelyn vaikuttavuutta koskevan lisätutkimuksen tarve oli vankilapsykologien kertomusten perusteella kuitenkin aivan ilmeinen. Vankilapsykologien arviot työskentelyn vaikuttavuudesta perustuivat pitkälti heidän vankilassa tekemiinsä psykopatiapiirteisten henkilöiden käyttäytymistä ja puhetta koskeviin subjektiivisiin havaintoihin, mutta heidän oli vaikeaa sanoa, missä määrin työskentely tai muut tekijät olivat nimenomaisesti vaikuttaneet muutokseen. Vankilapsykologien oli niin ikään vaikeaa sanoa, missä määrin työskentely oli vähentänyt psykopatiapiirteisten henkilöiden uusintarikollisuutta, koska vankilapsykologit eivät useinkaan tienneet, mitä heidän asiakkailleen tapahtui vankilasta vapautumisen jälkeen. Mahdolliseen uusintarikollisuuden vähenemiseen vaikuttivat myös monet muut tekijät, kuten asunnon saaminen. Työskentelyn vaikutusten mittaaminen ja arviointi oli yleisesti ottaenkin hyvin vaikeaa, eikä vankilakuntoutuksen vaikuttavuutta ollut tutkittu kovin paljoa. Yksi syy tutkimuksen vähäisyyteen saattaisi piillä niissä kielteisissä asenteissa, joita psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyyn kohdistui: kukapa haluaisi käyttää aikaansa sellaisen ilmiön tutkimiseen, jota pidettiin lähtökohtaisesti hoitamattomana tai vähintäänkin erittäin vaikeahoitoisena. Lopuksi voisin vielä todeta, että tämän tutkimuksen tulokset eivät tukeneet näkemyksiä, joiden mukaan psykopaattien hoito olisi lisännyt uusintarikollisuutta (Rice ym., 1992), mutta ne eivät myöskään tukeneet näkemyksiä, joiden mukaan psykopaattien hoito olisi vähentänyt uusintarikollisuutta (Polaschek & Daly, 2013). Psykopatiapiirteisten henkilöiden vankila-aikaisessa käyttäytymisessä saattoi kuitenkin tapahtua muutosta, joten jos muutoksen voitiin olettaa johtuvan työskentelystä ja jos muutostrendin voitiin olettaa jatkuvan samanlaisena vielä vankila-ajan jälkeenkin, tällöin työskentelyllä voitiin olettaa olevan myös uusintarikollisuutta vähentäviä vaikutuksia.

4.2. Tutkimuksen uskottavuus ja luotettavuus

Yksi laadullisen tutkimuksen arvioinnin kohteista oli sen laatu ja uskottavuus (Puusa & Julkunen, 2020). Olin tutkimuksessani kiinnostunut sellaisten asiantuntijoiden näkemyksistä ja kokemuksista, jotka työskentelivät psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa, joten koska psykopaattien osuus vankipopulaatioissa oli joidenkin arvioiden perusteella 15–25 % (Brazil ym., 2018; Häkkänen-Nyholm, 2009a), vankilapsykologeilla oli runsaasti ensikäden tietoa psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä. Tutkimusaiheen ja tutkimusongelman näkökulmasta tarkasteltuna vankilapsykologien näkemykset ja kokemukset lisäsivät näin tutkimukseni ja sen tulosten uskottavuutta. Pyrin myös huomioimaan oman subjektiivisen roolini ja sen vaikutukset tutkimuksen eri vaiheissa, mikä oli tärkeää tutkimuksen uskottavuutta arvioitaessa (Puusa & Julkunen, 2020). Havainnoin esimerkiksi omia ennakko-olettamuksiani suhteessa aineiston analysointiin ja tulosten raportointiin, ja pyrin käsittelemään aineistoja mahdollisimman neutraalilla ja puolueettomalla tavalla. Ilmiön ja tutkimusaineiston monipuolinen tarkastelu paransi myös tutkimukseni uskottavuutta (Puusa & Julkunen, 2020), minkä vuoksi käsitteelin aihetta suhteellisen laajasti ja huomioin tuloksissa valtavirrasta poikkeavia yksityiskohtia; tämäkin lisäsi tutkimukseni uskottavuutta.

Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa oli tärkeää kiinnittää huomiota myös sen luotettavuuteen (Aaltio & Puusa, 2020; Kananen, 2008), ja yksi laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen liittyvä tekijä olikin tutkimusaineiston saturoituminen, jossa samat ilmiöt alkoivat toistaa itseään haastattelusta toiseen (Aaltio & Puusa, 2020). Vaikka en haastateltavia rekrytoidessani tavoitellutkaan mitään erityistä lukumäärää, tutkimukseen ilmoittautui 10 vankilapsykologia. Tämä määrä osoittautui riittäväksi, sillä aineistosta oli selvästi havaittavissa tiettyjen ilmiöiden toistuvuutta. Kanasta (2008, s. 34) lainatakseni: ”Tutkimusaineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät enää muuta tulkintaa.” Hyödynsin tässä myös tutkimusaineiston kvantifiointia eli esiintyvyyksien laskemista (Puusa, 2020), ja raportoin niistä tutkimuksen Tulokset-osiossa. Vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei varsinaisesti keskityttykään tutkimustulosten yleistettävyyteen (Aaltio & Puusa, 2020; Puusa & Julkunen, 2020), halusin kvantifioinnin avulla havainnollistaa ilmiöiden toistuvuutta. Temaattisen analyysini tuloksia voi näin ollen pitää myös tässä suhteessa luotettavina.

Pyrin haastattelujen litteroinneissa ja litterointien tarkastuksissa olemaan myös mahdollisimman tarkka ja huolellinen, ja käytin niihin lisäksi runsaasti aikaa, joten uskon

transkriptioiden ja niiden merkityssisältöjen vastaavan riittävässä määrin todellisuutta, mikä parantaa tutkimukseni tulosten luotettavuutta. Toteutin temaattisen analyysini kaikki kuusi vaihetta samojen huolellisuus- ja aikaperiaatteiden mukaisesti, ja sisällytin aineisto-otteisiin Braunin ja Clarken (2006) ohjeiden mukaisesti ydinajatusten ympärillä olevaa kontekstitekstiä merkityssisältöjen säilyttämiseksi, minkä uskon myös lisäävän tutkimukseni eri vaiheiden luotettavuutta. Aaltion ja Puusan (2020) mukaan tutkimusasetelman, -kysymysten ja -menetelmien keskinäiset suhteet ja niiden toimivuus vaikuttivat niin ikään tutkimuksen luotettavuuteen. Koska olin tutkimuksessani kiinnostunut vankilapsykologien näkemysten ja kokemusten asiasisällöistä, temaattinen analyysi soveltui mielestäni erinomaisesti puolistrukturoiduista teemahaastatteluista litteroitujen sanatarkkojen transkriptioiden käsittelyyn; analyysin tuloksena muodostamani pää- ja alateemat vastasivat myös varsin monipuolisesti tutkimuskysymyksiini. Analyysin toteutuksesta laatimani raportti oli lisäksi suhteellisen yksityiskohtainen, mikä oli Aaltion ja Puusan (2020) mukaan yksi laadullisen tutkimuksen luotettavuutta edistävä tekijä.

Mainittakoon lisäksi, että koska tutkimukseni keskittyi vankilapsykologien henkilökohtaisiin näkemyksiin ja kokemuksiin ja koska heidän näkemyksensä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelystä olivat subjektiivisia, työskentelyyn vaikuttavia tekijöitä ja työskentelyn vaikutuksia koskevat tutkimukseni tulokset ovat ensisijaisesti suuntaa antavia; laadullisessa tutkimuksessa ei voida ”löytää objektiivisesti yleistettävää totuutta tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä” (Puusa & Julkunen, 2020, s. 182).

4.3. Tutkimuksen tulosten teoreettinen ja käytännöllinen anti

Erittäin psykopaattisten henkilöiden hoitoa on tutkittu suhteellisen vähän (Polaschek & Daly, 2013; Polaschek & Skeem, 2018), joten tutkimukseni tulokset lisäävät aiheesta tarvittavan tiedon määrää, vaikka laajensinkin tutkimuskysymykseni koskemaan diagnosoitujen psykopaattien lisäksi myös psykopatiapiirteisiä henkilöitä, joilla oli selviä psykopaattisia piirteitä, mutta jotka eivät välttämättä täyttäneet psykopaatin virallista diagnoosia. Vaikka kaikkien psykopatiapiirteisten henkilöiden ei ollutkaan tutkimukseni perusteella mahdollista hyötyä työskentelystä, tulokseni antavat tukensa näkemyksille, joiden mukaan psykopaattien on mahdollista hyötyä hoidoista (Polaschek, 2014;

Salekin, 2002; Sewall & Olver, 2019). Ja vaikka työskentelystä aiheutuva haitta olikin vankilapsykologien kertomusten perusteella mahdollinen, sitä pidettiin yleisesti ottaen suhteellisen epätodennäköisenä ja vähäisenä uhkana – ryhmätyöskentelyä ehkä lukuun ottamatta. Nämä seikat osoittavat, että psykopaattien hoitoa koskeville negatiivisille asenteille ei sellaisenaan ole riittävästi asianmukaisia perusteita. Tutkimukseni tulokset voivat lisäksi toimia psykopatiaan ja psykopaattien hoitoon liittyvien tabujen hälventäjinä.

Eräät keskeisimmistä tutkimukseni teoreettisista ja käytännön anneista ovat työskentelyn edellytyksiin ja fokuksiin liittyvät työskentelyä tukevat ja sitä mahdollisesti haittaavat tai estävät tekijät. Ne osoittavat käytännössä, mitä psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyssä tulee ottaa huomioon, jotta siitä voi olla tarvittavaa hyötyä ja jotta siitä ei aiheudu haittaa. Parhaaseen tulokseen voi olla mahdollista päästä silloin, kun 1) työntekijällä on riittävästi psykopatiailmiötä koskevaa asiantuntemusta, 2) psykopatiapiirteisellä henkilöllä on riittävästi omaan etuun perustuvaa motivaatiota työskentelyyn, 3) psykopatiapiirteet ja niiden aste-erot on asianmukaisesti huomioitu, 4) psykopatiapiirteisellä henkilöllä on riittävästi luottamusta työntekijään, 5) työskentely keskittyy psykopatiapiirteisen henkilön käyttäytymiseen vaikuttamiseen ja 6) työskentelyn tavoitteet ja menetelmät on määritelty ja valittu oikein. Nämä kuusi osa-aluetta voivat toimia yksittäisinä käytännön työtä ohjaavina tekijöinä, mutta ne voivat toimia yhdessä myös *psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn teoreettisena mallina*, jonka olen esitellyt kuvassa 5. Tutkimuksessani huomioitiin lisäksi vankilasysteemin aiheuttamat haasteet, mikä voi osaltaan tukea parempien hoitokäytäntöjen kehittämistä. Tutkimukseni tulokset voivat soveltua sellaisenaan myös psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyä aloittavien vankilapsykologien perehdyttämiseen.

Kuva 5. Vankilapsykologien kertomusten perusteella ja temaattisen analyysin keinoin muodostettu psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn teoreettinen malli, joka havainnollistaa työskentelyn välityksellä saavutettujen hyötyjen edellytyksiä ja fokuksia sekä niissä mahdollisesti ilmenevien puutteiden hoidollisia merkityksiä. Mallin perusteella voidaan esimerkiksi päätellä, että psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentely on mahdollista ja että psykopatiapiirteiset henkilöt voivat hyötyä työskentelystä, vaikka työskentely heidän kanssaan voikin olla haasteellista. Mallin perusteella voidaan lisäksi päätellä, että työskentelystä ei välttämättä ole hyötyä tai siitä voi olla haittaa, jos jotain tai joitain mallin kohdista ei pystytä ratkaisemaan.

4.4. Jatkotutkimustarpeet

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella vankilapsykologien psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa tekemän työn vaikutuksia tulisi ehdottomasti tutkia lisää. Vankilapsykologien näkemykset ja kokemukset työskentelyn mahdollisista vaikutuksista perustuivat lähes yksinomaan heidän vankilassa tekemiinsä käyttäytymistä ja puhetta koskeviin subjektiivisiin havaintoihinsa, eivätkä he yleisesti ottaen tieneet, mitä heidän asiakkailleen tapahtui vankilasta vapautumisen jälkeen. Subjektiiviset havainnot eivät sellaisenaan ole riittävän päteviä syy-seuraussuhteiden mittareita, joten psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn vankila-aikaisten ja vankila-ajan jälkeisten vaikutusten tutkimukselle on olemassa huomattavassa määrin lisätarvetta. Tutkimuksen tuloksena muodostamani *psykopatiapiirteisen henkilön kanssa työskentelyn teoreettinen malli* voi myös tarjota runsaasti lisätutkimuksen kohteita: näistä esimerkiksi omaan etuun perustuva motivaatio ja luottamuksen rakentaminen voisivat olla sellaisia, koska vankilasysteemi asetti niille omat haasteensa.

Yksittäisenä lisätutkimuskohteena haluaisin nostaa esille myös haastatteluissa mainitun ja psykopatiaan liittyvän empatian puutteen: vaikka se sisältyikin psykopatian faktorirakenteen persoonallisuutta kuvaavaan 1. faktoriin (Auvinen-Lintunen & Häkkänen-Nyholm, 2009; Hare, 2003; Hare ym., 2012; Sinkkonen, 2021; Thompson ym., 2014) ja vaikka psykopatian persoonallisuudessa tapahtuvaa muutosta onkin pidetty käyttäytymisen muutosta haastavampana (Polaschek & Daly, 2013; Polaschek, 2014), yhden haastatellun vankilapsykologin mukaan psykopatiapiirteisen henkilön empatiakykyä voisi olla mahdollista kasvattaa. Koska näkemys on samansuuntainen esimerkiksi Salekinin (2002) tutkimuksen kanssa, mahdollisuutta empatiakyvyn kasvattamiseen ei tulisi ohittaa olankohautuksella, vaan sitä olisi syytä tutkia lisää – varsinkin, kun empatiakyvyn kasvattaminen voi edistää psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelyn hyödyllisiä vaikutuksia.

4.5. Johtopäätökset

Psykopaattien hoidossa ja hoidettavuudessa ei ole ensisijaisesti kysymys siitä, voivatko psykopaatit hyötyä työskentelystä, tai voiko työskentelystä olla heille haittaa. Kysymys on pikemminkin niistä tekijöistä, jotka liittyvät työskentelyn vaikutuksiin: vankilapsykologien kertomusten perusteella psykopatiapiirteiset henkilöt ja psykopaatit voivat hyötyä työskentelystä ja hoidosta, kun työskentelyn taustatekijät, toisin sanottuna psykopatia sekä työskentelyn tavoitteet ja menetelmät, on huomioitu oikein. Psykopaattien ehdotonta hoitamattomuutta tai hoidon haitallisuutta koskevaa mustavalkoista ajattelua tulisikin näillä perusteilla välttää. Huomio kannattaisi sen sijaan kiinnittää työskentelyn positiivisia vaikutuksia tukeviin ja työskentelystä mahdollisesti aiheutuville haitoille suojaaviin tekijöihin.

Voitaisiin kuitenkin kysyä, että mistä psykopaattien hoitoon kohdistuvat kielteiset konnotaatiot sitten kumpuavat? Olisiko negatiivisten asenteiden taustalta löydettävissä kenties muita kuin tutkittuun tietoon perustuvia syitä? Psykopaattien hoitoa koskevat kysymykset ovat tärkeitä, koska niihin liittyvät asiantuntijoiden näkemykset voivat tuottaa lukuisia kerrannaisvaikutuksia. Vaikeahoitoisuuden ei tulisikaan olla hoidon tai sen yrittämisen este vaan kiinnostusta herättävä haaste, jonka voittaminen on sinnikkään ponnistelun lopputulos. Psykopaattien ja psykopatiapiirteisten henkilöiden kanssa työskentelevät ammattilaiset tarvitsevat työnsä tueksi ennen kaikkea tutkittua tietoa ja toimiviksi havaittuja menetelmiä.

5. LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 169–180). [Helsinki]: Gaudeamus. E-kirja.
- Anderson, N. E. & Kiehl, K. A. (2014). Psychopathy: Developmental perspectives and their implications for treatment. *Restorative neurology and neuroscience*, 32(1), 103–117. <https://doi.org/10.3233/RNN-139001>
- Auvinen-Lintunen, L. (2008). Psykopatia: Käsitteestä, arvioinnista sekä hoidettavuudesta. *Psykologia: tiedepoliittinen aikakauslehti*, 43(4), 277–285.
- Auvinen-Lintunen, L. & Häkkänen-Nyholm, H. (2009). Psykopatian arviointi. Teoksessa H. Häkkänen-Nyholm (toim.), *Psykopatia* (s. 41–65). Helsinki: Edita.
- Babiak, P. & Hare, R. D. (2007). *Käärmeet liituroidassa: Psykopaatit työelämässä*. Helsinki: Koobra.
- Ben-Yaacov, T. & Glicksohn, J. (2020). Psychopathy, impulsivity, and personality structure. *Personality and individual differences*, 161, 109960. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109960>
- Bernstein, D. P., Nijman, H. L., Karos, K., Keulen-de Vos, M., de Vogel, V. & Lucker, T. P. (2012). Schema Therapy for Forensic Patients with Personality Disorders: Design and Preliminary Findings of a Multicenter Randomized Clinical Trial in the Netherlands. *International journal of forensic mental health*, 11(4), 312–324. <https://doi.org/10.1080/14999013.2012.746757>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brazil, I., van Dongen, J., Maes, J., Mars, R. & Baskin-Sommers, A. (2018). Classification and treatment of antisocial individuals: From behavior to biocognition. *Neuroscience and biobehavioral reviews*, 91, 259–277. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2016.10.010>
- Chakhssi, F., de Ruiter, C. & Bernstein, D. (2010). Change during forensic treatment in psychopathic versus nonpsychopathic offenders. *The journal of forensic psychiatry & psychology*, 21(5), 660–682. <https://doi.org/10.1080/14789949.2010.483283>
- Chakhssi, F., Kersten, T., de Ruiter, C. & Bernstein, D. P. (2014). Treating the Untreatable: A Single Case Study of a Psychopathic Inpatient Treated With Schema Therapy. *Psychotherapy (Chicago, Ill.)*, 51(3), 447–461. <https://doi.org/10.1037/a0035773>
- Coid, J., Yang, M., Ullrich, S., Roberts, A. & Hare, R. D. (2009). Prevalence and correlates of psychopathic traits in the household population of Great Britain. *International journal of law and psychiatry*, 32(2), 65–73. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2009.01.002>
- Cooke, D. J. & Michie, C. (2001). Refining the Construct of Psychopathy: Towards a Hierarchical Model. *Psychological assessment*, 13(2), 171–188. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.13.2.171>

- Dalsegg, A. & Wesche, I. (2010). *Vapaaksi psykopaatin otteesta*. Helsinki: Basam Books.
- De Brito, S., Forth, A., Baskin-Sommers, A., Brazil, I., Kimonis, E., Pardini, D., Frick, P., Blair, R. & Viding, E. (2021). Psychopathy. *Nature reviews. Disease primers*, 7(1), 49. <https://doi.org/10.1038/s41572-021-00282-1>
- Dolan, M. & Doyle, M. (2007). Psychopathy: Diagnosis and implications for treatment. *Psychiatry (Abingdon, England)*, 6(10), 404–408. <https://doi.org/10.1016/j.mppsy.2007.07.005>
- D'Silva, K., Duggan, C. & McCarthy, L. (2004). Does treatment really make psychopaths worse? A review of the evidence. *Journal of personality disorders*, 18(2), 163–177. <https://doi.org/10.1521/pedi.18.2.163.32775>
- Felthous, A. R. (2011). The “untreatability” of psychopathy and hospital commitment in the USA. *International journal of law and psychiatry*, 34(6), 400–405. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2011.10.004>
- Glenn, A. L., Efferson, L. M., Iyer, R. & Graham, J. (2017). Values, Goals, and Motivations Associated with Psychopathy. *Journal of social and clinical psychology*, 36(2), 108–125. <https://doi.org/10.1521/jscp.2017.36.2.108>
- Hare, R. D. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist-Revised* (2nd ed.). Toronto, ON: Multi-Health Systems.
- Hare, R. D. (2004). *Ilman omaatuntoa*. Helsinki: Gilgames.
- Hare, R. D., Neumann, C. S. & Widiger, T. A. (2012). Psychopathy. Teoksessa T. A. Widiger (toim.), *The Oxford Handbook of Personality Disorders* (s. 478–504). Oxford: Oxford University Press. E-kirja.
- Harris, G. T. & Rice, M. E. (2006). Treatment of Psychopathy: A Review of Empirical Findings. Teoksessa C. J. Patrick (toim.), *Handbook of psychopathy* (s. 555–572). New York: The Guilford Press.
- Hecht, L. K., Latzman, R. D. & Lilienfeld, S. O. (2018). The psychological treatment of psychopathy: Theory and research. Teoksessa D. David, S. J. Lynn & G. H. Montgomery (toim.), *Evidence-based psychotherapy: The state of the science and practice* (s. 271–298). Wiley-Blackwell.
- Hemphill, J. F. & Hart, S. D. (2002). Motivating the unmotivated: Psychopathy, treatment, and change. Teoksessa M. McMurrin (toim.), *Motivating offenders to change: A guide to enhancing engagement in therapy* (s. 193–219). New York: Wiley.
- Hicks, B. M., Markon, K. E., Patrick, C. J., Krueger, R. F. & Newman, J. P. (2004). Identifying Psychopathy Subtypes on the Basis of Personality Structure. *Psychological assessment*, 16(3), 276–288. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.16.3.276>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2014). *Tutkimushaastattelut: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Häkkänen-Nyholm, H. (2009). Psykopatia ja rikollisuus. Teoksessa H. Häkkänen-Nyholm (toim.), *Psykopatia* (s. 198–217). Helsinki: Edita.
- Häkkänen-Nyholm, H. (2009). Psykopatia parisuhteessa ja perheessä. Teoksessa H. Häkkänen-Nyholm (toim.), *Psykopatia* (s. 322–346). Helsinki: Edita.

- Kananen, J. (2008). *Kvali: Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Konttila, A. & Holmalahti, T. (2009). Psykopaatti vankeinhoidossa. Teoksessa H. Häkkänen-Nyholm (toim.), *Psykopatia* (s. 246–270). Helsinki: Edita.
- Kuuskorpi, T. (2021). *Pahat mielessä: Tieteen näkökulmia pahuuteen*. [Helsinki]: Siltala.
- Larsen, R. R. (2019). Psychopathy Treatment and the Stigma of Yesterday's Research. *Kennedy Institute of Ethics journal*, 29(3), 243–272. <https://doi.org/10.1353/ken.2019.0024>
- Lauerma, H. (2009). Psykopatian historia. Teoksessa H. Häkkänen-Nyholm (toim.), *Psykopatia* (s. 20–40). Helsinki: Edita.
- Laurell, J. & Dåderman, A. M. (2007). Psychopathy (PCL-R) in a forensic psychiatric sample of homicide offenders: Some reliability issues. *International Journal of Law and Psychiatry*, 30(2), 127–135. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2004.08.011>
- Lynam, D. R. & Derefinko, K. J. (2006). Psychopathy and personality. Teoksessa C. J. Patrick (toim.), *Handbook of psychopathy* (s. 133–155). New York: The Guilford Press.
- Neumann, C. S. & Hare, R. D. (2008). Psychopathic Traits in a Large Community Sample: Links to Violence, Alcohol Use, and Intelligence. *Journal of consulting and clinical psychology*, 76(5), 893–899. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.76.5.893>
- Ollinheimo, A. (2009). Psykopaatin emotionaaliset puutokset ja kriittisen ajattelun ongelmat. Teoksessa H. Häkkänen-Nyholm (toim.), *Psykopatia* (s. 112–150). Helsinki: Edita.
- Parhi, K. (2019). *Sopeutumattomat: Psykopatian historia Suomessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Polaschek, D. L. L. (2014). Adult Criminals With Psychopathy: Common Beliefs About Treatability and Change Have Little Empirical Support. *Current directions in psychological science : a journal of the American Psychological Society*, 23(4), 296–301. <https://doi.org/10.1177/0963721414535211>
- Polaschek, D. L. L. & Daly, T. E. (2013). Treatment and psychopathy in forensic settings. *Aggression and violent behavior*, 18(5), 592–603. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2013.06.003>
- Polaschek, D. L. L. & Skeem, J. L. (2018). Treatment of adults and juveniles with psychopathy. Teoksessa C. J. Patrick (toim.), *Handbook of psychopathy*, Second edition (s. 710–731). New York: The Guilford Press.
- Puolakka, P. (2020). *Narsistit vankilassa: Oikeuspsykologin kertomuksia persoonallisuushäiriöistä*. Helsinki: Deadline Kustannus Oy.
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 141–152). [Helsinki]: Gaudeamus. E-kirja.
- Puusa, A. & Julkunen, S. (2020). Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 181–193). [Helsinki]: Gaudeamus. E-kirja.

- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017). Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 413–426). Tampere: Vastapaino.
- Reid, W. H. & Gacono, C. (2000). Treatment of antisocial personality, psychopathy, and other characterologic antisocial syndromes. *Behavioral sciences & the law*, 18(5), 647–662. [https://doi.org/10.1002/1099-0798\(200010\)18:5<647::AID-BSL407>3.0.CO;2-O](https://doi.org/10.1002/1099-0798(200010)18:5<647::AID-BSL407>3.0.CO;2-O)
- Repo-Tiihonen, E. (2007). Psykopatia. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 123(19), 2369–2374. Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2007/19/duo96809>
- Rice, M. E., Harris, G. T. & Cormier, C. A. (1992). An Evaluation of a Maximum Security Therapeutic Community for Psychopaths and Other Mentally Disordered Offenders. *Law and human behavior*, 16(4), 399–412. <https://doi.org/10.1007/BF02352266>
- Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 424–431). Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2016). Puheen litterointikäytännöistä eri tutkimustarkoituksiin. Teoksessa L. Tiittula & P. Nuolijärvi (toim.), *Puheesta tekstiksi: Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja* (s. 63–86). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017). Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 427–444). Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.), *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 22–56). Tampere: Vastapaino.
- Salekin, R. T. (2002). Psychopathy and therapeutic pessimism: Clinical lore or clinical reality? *Clinical psychology review*, 22(1), 79–112. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(01\)00083-6](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(01)00083-6)
- Salekin, R. T., Worley, C. & Grimes, R. D. (2010). Treatment of Psychopathy: A Review and Brief Introduction to the Mental Model Approach for Psychopathy. *Behavioral sciences & the law*, 28(2), 235–266. <https://doi.org/10.1002/bsl.928>
- Sewall, L. A. & Olver, M. E. (2019). Psychopathy and Treatment Outcome: Results From a Sexual Violence Reduction Program. *Personality disorders*, 10(1), 59–69. <https://doi.org/10.1037/per0000297>
- Sinkkonen, J. (2021). *Psykopatian monet kasvot* (1. painos.). Helsinki: Duodecim.
- Skeem, J. L., Monahan, J. & Mulvey, E. P. (2002). Psychopathy, Treatment Involvement, and Subsequent Violence Among Civil Psychiatric Patients. *Law and human behavior*, 26(6), 577–603. <https://doi.org/10.1023/A:1020993916404>
- Tengström, A., Grann, M., Långström, N. & Kullgren, G. (2000). Psychopathy (PCL-R) as a Predictor of Violent Recidivism Among Criminal Offenders with Schizophrenia. *Law and human behavior*, 24(1), 45–58. <https://doi.org/10.1023/A:1005474719516>
- Thompson, D. F., Ramos, C. L. & Willett, J. K. (2014). Psychopathy: Clinical features, developmental basis and therapeutic challenges. *Journal of clinical pharmacy and therapeutics*, 39(5), 485–495. <https://doi.org/10.1111/jcpt.12182>

- Walton, A., Jeglic, E. L. & Blasko, B. L. (2018). The Role of Psychopathic Traits in the Development of the Therapeutic Alliance Among Sexual Offenders. *Sexual abuse*, 30(3), 211–229. <https://doi.org/10.1177/1079063216637859>
- Wilson, N. J. & Tamatea, A. (2013). Challenging the 'urban myth' of psychopathy untreatability: The High-Risk Personality Programme. *Psychology, crime & law*, 19(5–6), 493–510. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2013.758994>
- Wong, S. C. P. & Olver, M. E. (2015). Risk reduction treatment of psychopathy and applications to mentally disordered offenders. *CNS spectrums*, 20(3), 303–310. <https://doi.org/10.1017/S1092852915000322>